

Šiame numery

Ar atgims naujasis romantizmas?
Vytautas Bagdanavičius apie
Valančių ir devynioliktąjį
šimtmetį.

Bernardo Brazdžionio eilėraščiai.
Nauji išpūdžiai iš Stratfordo
festivalio.

"Iš po nuolaužų" — nauja rusų
disidentų deklaracija.

Nauji leidiniai.
Kultūrinė kronika.

Ar Varniai buvo anapus pasaulio?

Mąstymai apie Valančių "Paaugusių žmonių knygelės"
paraštėje

I. Nepasisekimų žmogus

Vyskupas Valančius dar nėra mūsų pakankamai atrastas. Mes jį jau pažįstame kaip didelį visuomenininką, tautos vadą, rašytoją, spaudos draudimo laikmečio rezistencijos pradininką ir pan. Tačiau iš kur visas šis Valančiaus turtingumas? Kas yra jo įkvėpėjas? Koks yra jo paties dvasinis veidas?

Šie klausimai yra verti studijų ypač dėl to, kad, išoriškai žiūrint, Valančius yra nepasisekimų žmogus. Tai yra žmogus, kuris savo akimis matė daugelio savo darbų griuvėsius. Jo suorganizuotas parapijinių mokyklų tinklas po 63 metų suklimo buvo visiškai sunaikintas. Jo sukeltas kunigų rašytojų sąjūdis, uždraudus spaudą, buvo paliktas be priemonių. Jo suorganizuota Blaivybės draugija — uždaryta. Po suklimo, kuris vyko nesilaikant jo vadovavimo, veikloji kunigija buvo išblaškyta po Rusijos plotus ir Sibirį. Jis pats buvo perkeltas Kaunan be tarpiklon gubernatoriaus priežiūron. Likusi vyskupijos kunigija be politikos leidimo negalėjo lankytis vieni pas kitus, nei į šventes.

Valančius buvo gimęs, praėjus šešeriems metams nuo paskutinio Di-

VYT. BAGDANAVIČIUS

džiosios Lietuvos Kunigaikštijos padalinimo. Fiziškai jis jos nebuvo išgyvenęs, tačiau dvasiškai jis ją pažino ne blogiau negu tremtinių vaikų šiandien pažįsta nepriklausomą Lietuvą, nors jie būtų gimę kur nors Vakaruose. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje katalikų Bažnyčios valdantieji organai naudojo sielavaldininkų privilegijomis. Tačiau neatrodo, kad vyskupas Valančius labai pasigėstų ar net dėl jų netekimo būtų išmuštas iš pusiausvyros. Vietoj to, jis naudojo naujais metodais, taikydami priėmimą aplinkybių, kad būtų padaryta viskas, kas galima padaryti.

Natūrali reakcija nugalėto ir pažeminto vado galėjo būti gilus susikrėtimasis, šaukimasis į dangų keršto, pvz., kaip Adomo Mickevičiaus, užsidarymas savyje kaip sužeisto liūto, gal net vienas kitas grynai nihilistinis mostas ar apsiuylimas savo tauta, apkaltinimas Didžiosios Kunigaikštijos sąrangos, privedusios prie šios katastrofos, prakeikimas Rusų imperijos ir tautos. Nebūtų labai nuostabu, jei vyskupas, nors ir ne-

būtų užsidaręs savyje ir nuleidęs rankas, būtų pradėjęs skelbti koki "Weltschmerz". Tačiau, net keista, kad pas Valančių šitokios, sakykime, natūralios dalykų išeities nėra nė pėdsako. Visos nelaimės nuteka nuo jo, kaip vanduo nuo anties.

2. Girkalnio Stepono nuotykių

Atrodo, kad, turėdamas prieš akis savo išgyvenimus, Valančius parašė apysaką apie ūkininko Stepono nuotykius. Jau kai jis vedė žmoną, visi šnekėjo, kad jiedu negyvens. Tačiau jie gražiai pradėjo savo gyvenimą. Jie darbščiai rūpinosi savo turtais, tačiau, nepakankamai prižiūrimas, jų sūnelis persilaidė ir mirė. Motina buvo nepagudžiama. Tačiau pasirodęs sapne jos sūnelis ją perspėjo, kad jos ašaros kludo jam džiaugtis dangaus laime kartu su kitais vaikais. Vėliau kruša išmušė jų rugius. Rudenį, minant linus, sudėgė jų klounas: neliko nei šieno, nei duonos. Kotryna įsisirgo. Steponas, nuėjęs į bažnyčią, ilgai meldėsi. Jis tarsi išgirdo žodžius, skatinančius jį eiti pasikalbėti su ubagu, kuris sėdi prie bažnyčios durų. Išėjęs iš bažnyčios jis pasveikino ubagą: labas vakaras. Ubagas atsakė: Ačiū už labą vakarą, bet aš niekada nepatirčiau nei nedoros dienos, nei nelabo vakaro. Toliau ubagas pridūrė, kad jis yra visa ko pertekęs ir jam viskas klostasi taip, kaip jis nori. Prašomas paaiškinti, ką visa tai reiškia, jis šitaip kalbėjo: "Linkėjai man labo vakaro ir visa ko gero; aš pasakiau nieko pikto nedaręs ir visa ko esąs pertekęs. Neigi melavau, taip sakydamas, nes ką tik Viešpaties man suteikta, kuo mane perleidžia, tuo visuomet tenkinuos ir vis tai už gerą priimau. Kad badas, šaltis ir lietus man priklausytų, — garbinu Viešpatį. Kad ligas, skausmus ir nelaimės leidžia, su tomis džiaugiuosi. Jei kas man gerai daro, sakau ačiū Viešpačiui; jei kas mane prispaudžia, užmėtinėja nebūrus daiktus, ir nesibaidau. Dėl ko tai? — Dėl to, jog visa tai paeina iš rankos Viešpaties, o kas iš rankos geriausio Dievo pacina, negali būti pikto. Ligos, sopuliai, nelaimės yra tuo šiame pasaulyje, kuo žolės daktaro, nors neskandos, tačiau yra naudingos. Taip darydamas, visuomet esmi laimingas, visuomet esmi linksmas ir visa ko pertekęs."

Gali kas imti šį pasakojimą, kaip religinę fikciją, tačiau Valančiaus gyvenimas nėra fikcija. Mes nematome jo pasimetusio, išmesto iš pusiausvyros jo didžiųjų nelaimių akivaizdoje. Valančiaus gyvenimą verta studijuoti ne tik tautiniu, politiniu, kultūriniu, bet ir giliai žmogišku požiūriu. Ir jeigu mes klausytume, kaip Valančius supranta žmogų, jis mums atsakytų šio Girkalnio ubago žodžiais.

3. Nelaimių interpretacija

Apysaka apie Steponą čia nesibaigia. Po kurio laiko jį vėl pradėjo ištikti nelaimės. Sėdinęs merginos rimtą dėmesį ir jį tai, kad su savo susiaurintais realizmais mes negalime savo gyvenimo paslapties nei ap-



Valančiaus raštų Palangos Juzė

P. Kalendos skulptūra

Kertinė paraštė

AR ATGIMS NAUJASIS ROMANTIZMAS?

I šį svarbų klausimą Ayn Rand, autorė "Fountainhead" ir "Atlas Shrugged", atrodo, stengiasi atsakyti savo knygoje "The Romantic Manifesto" (New American Library, Signet Ed.). Tai literatūros filosofijos kritika, kur ji stengiasi įrodyti, kad kaip tik romantizmas būtų tas vaistas, kuris pakeltų nūdienį meną ir padidintų žmogaus pajėgumą ir jo didingumą, besislepiantį jame ir jo proto galioje. Ji yra priešinga šių dienų "natūralizmui", kuris, sako, įtakoja visą mūsų nūdienį kultūrinį sumukimą, ypač antąją XX amžiaus pusę. Ji galvoja, kad šiandien turime išdavas XX amž. išvyravusios klaidingos filosofijos, kuri išardė individualizmą etikoje ir estetikoje.

Didžiausią šių dienų problemą ji mato tame, kad žmonės Vakarų kultūros pasaulyje yra patękę į "irracionalumo naktį", jo dogmatiškumą ir praradę vertės pajautimą. Ypač literatūroje yra rodomas žmogus jo blogiausioje padėtyje ir šviesoje, užuot įrodžius žmogaus potencialumą būti kažkuo didesniu. Ayn Rand pagrindinė pozicija yra ta, kad individas turėtų ir gali rinktis: moralę ir estetiką, kad pasaulį galima pažinti, ir individas nėra valdomas jėgų, kurių jis negali nei palenkti, nei valdyti. Ji negalvoja, kaip natūralistai, kad žmogus yra jau toks silpnas. Ir literatas gali ir turėtų rinktis ko-kybines vertybes, moralines ir estetiškes. Menininkas yra atsakingas savo etiniuose ir estetiniuose pasirinkimuose. Jis, aišku, neturėtų būti didaktiškas, ir jį nesvarsto didaktinių moralės teorijų. Ayn Rand sako, kad meno tikslas nėra pamokymai, bet padidinti.

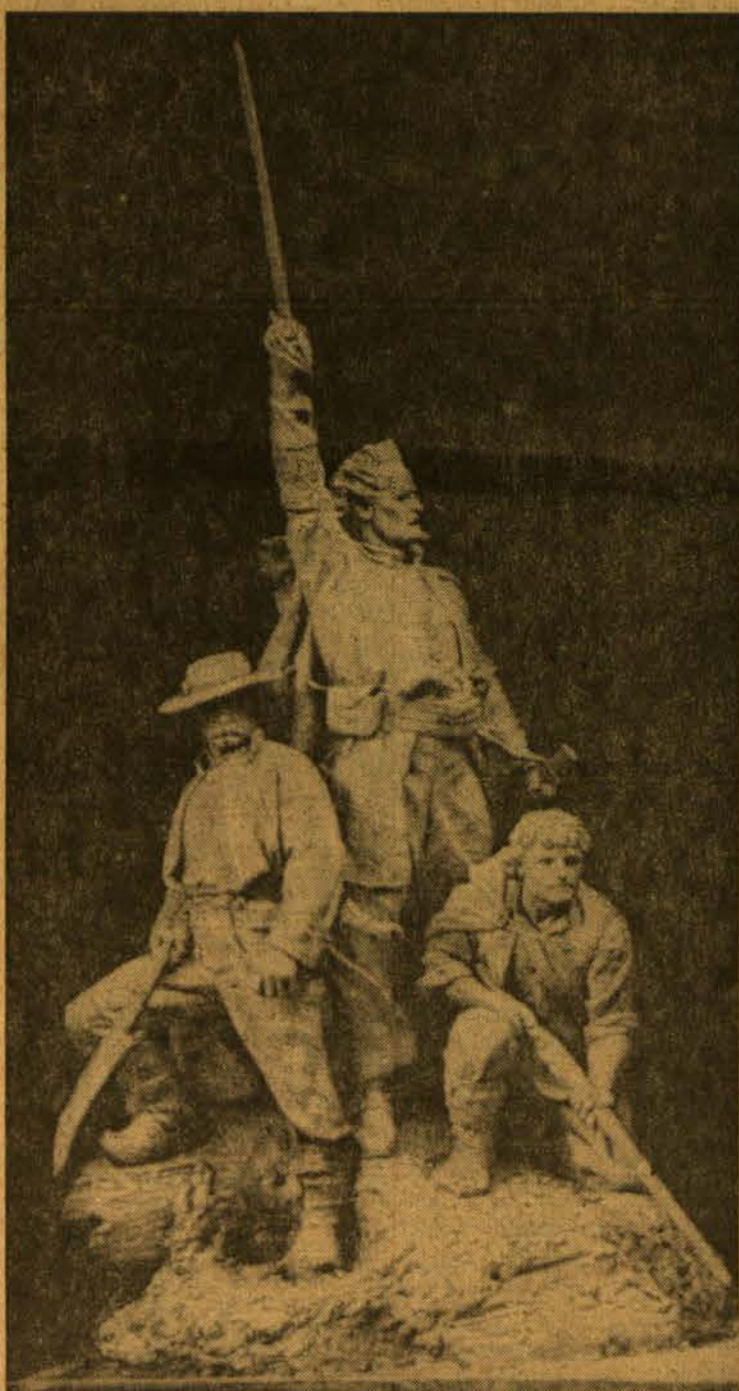
Jinai smarkiai ginčijasi su literatūros "natūralistais", sakydama, kad žmogus turi valią, valios aktą — nebūtinai vien pralaimėjimą! Žmogus nebūtinai turi būti valdomas vis pralaimintis ir vis desperacijos, lyg tik toks bebūtų jo likimas ir jo tiks-

las gyvenime ir literatūroje. Rand skundžiasi, kad net suaugę, net tik jaunuoliai, šiandien neturi tokios emocijos, kuri įgautų pradžią iš sprendimų (judgements); juk protas veda, jis neseka emocijas! O šiandien daug individų remiasi vien pasąmonine filosofija, kurios jie ne tik kad nepažįsta, bet ir niekad netikrino ir niekad neautė, kad su ja patys sutinka.

Toks neracionalus žmogus rodo mense tik nepasiekiamus tikslus, tokius, kurie panašūs į jo paties kaltės jausmą, ir mato tik gyvenimo nepasisekimus. Kai menas taip pasidaro tik irracionalumo konkretizavimu, tada ir irracionalus žiūrovas — skaitytojas, žiūrėdamas ar skaitydamas, išgyvena iliuziją, kad jis yra teisus! Stebėdamas jis pamato, kad kiekvienas jo bandymas rinktis moralėje ir estetikoje buvo be pasisekimo, kad jo — žmogaus gyvenimas yra iliuzija, kuriame menkniekis jau yra šis tas, kad nieko negalima gyvenime gerai suprasti ir nėra reikalo iš žmogaus reikalauti racionalių sprendimų! Ir štai todėl neracionaliam mense nevertojamas sprendimas intriga. Mat, gyvenimas — palaidas.

Autorė norėtų grįžimo prie intsigos ir prie romantizmo, bet ne taip, kaip jis buvo suprantas seniau. Romantizmas, ji sako, yra menas, kuris bazuojasi tuo, kad žmogus turi valią (volition) ir žino vertę. 19 šm. romantizmas dingio, nuverstas 20 šm. misticizmo, kolektyvizmo ir 20 šm. filosofų nenoro prisilimti jokių vertybių, jokios atsakomybės. Literatūroje romantizmą užgriuvo natūralizmas. Jei žmogus literatūroje rodomas neturintis jokių jėgų, tai jis yra auka jėgų, kurių jis negali kontroliuoti. Tai yra moralinė išdavystė. Rand pati rodo idealų žmogų. Taip ji supranta literatūros tikslą.

(Nukelta į 2 psl.)



K. Bogdanas

1963-tieji metai Lietuvoje

repti, nei suprasti. Žinoma, nelaimės yra realybė; tačiau šalia savo fizinės žalos jos turi ir savo filosofiją ir reikią pripažinti, ta jų filosofija yra žalingesnė už fizinę žalą. Kiekviena nelaimė tarsi kalba žmogui, kad ji yra visagale, viską valdanti ir viską nulemianti ir kad žmogus neturi kitos išeities kaip jai paklusti. Valančius tačiau buvo nustabiai laisvas šios nelaimės sugestijos atžvilgiu.

Kad geriau suprastume, kas čia norima pasakyti, paimekime pavyzdį iš mūsų laikų nelaimių. Dar visi prisimename prez. Kennedžio nužudymą ir tą klaidą įspūdį, kurį jis sudarė visuomenėje ir tuos klausimus Dievui, kilusius ne vieno žmogaus sieloje: Kodėl? Kokia to įvykio prasmė?

Šiandien į prez. Kennedžio mirtį mes jau galime tam tikrą atžvilgį žiūrėti, kaip į jo išgelbėjimą. Po Johnsono ir Nixono politinių įtampų, mes galime vaizduotis, kas būtų likę iš gyvo Kennedžio garbės. Jis nebūtų turėjęs nei Johnsono administracinės jėgos, nei Nixono drąsos ir vienokiu ar kitokiu keliu būtų praradęs savo populiarumą.

Tai sakydami, mes jokių būdu nenorime pateisinti Kennedžio nužudymo. Lygiai kaip Valančiaus ubagas nenorėjo pateisinti nei moterų apkalbų, nei bernioko neatsargumo. Mes tik bandome suprasti nuostabų Valančiaus atsparumą nelaimės akivaizdoje. Jis yra toks žmogus, kurio nelaimės nevaldė. J Stepono apysaką mes dėl to turime žiūrėti ne kaip į moralizaciją, skirtą pigiai rinkai, bet kaip į paties autoriaus savo gyvenimo sampratą išraišką. Nesuskilęs, nepasimetęs, nesustierzjęs, pilnas Valančius stovi už šios apysakos. Visuotinis angaža-

(Nukelta į 2 psl.)

AR VARNIAI BUVO ANAPUS PASAULIO?

(Atkelta iš 1 psl.)

vimas visoms savo tautos gyvenimo problemoms, kokį matome iš Valančiaus biografijos ir, iš kitos pusės, jo sugebėjimas virškinti nepasisekimus be vidinių krizių, Valančių patato ypatingoje šviesoje. Vadinkite tai kaip norite: ar karališka aureole ar angeliška giedra, bet tai verta didelio dėmesio. Neimkite šios Valančiaus laikysenos kaip savaime suprantamo dalyko. Ji nėra tokia vien natūralia prasme. Jei ši laikysena yra savaime suprantama, tai tik gilios krikščioniškos mistikos prasme. Be abejo, negalima mažai vertinti labai sveikos Valančiaus prigimties. Be jos ši laikysena krizių akivaizdoje tokia sveika neatrodytų. Čia norima pasakyti tik tai, kad vienos prigimties šitokių atvejų nepakanka. Ši giedra turi savo atamą kitur.

4. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dvasinis palikimas

Valančiaus apsakymas su Stepono nuotykiams nesibaigia. Toliau autorius aiškina ubagų paslaptį. Pasirodo, kad jis buvo Kelmės parapijos mokytojas „pusponis“, kaip jį Valančius vadina, turėjęs 12 valakų žemės (tai būtų apie 250 hektarų). „Sausuose 1794 metuose neprieteliai jį jo namus įpuolė, pradėjo glėžti visą, ką radę“. (Jeigu Valančius būtų norėjęs aprašyti Didžiosios Kunigaikštijos padalinimą, vargiai ar jis būtų galėjęs esančiose sąlygose išsireikšti aiškiau). Vėliau raupų epidemija, siautusi 1798 metais, „išplovė jo valkus“. Jis tačiau juos palaikė „sąsomis akimis“. Po to jis pardavė savo namus, kone visus pinigų išdalinęs ubagams ir leidosi lankyti šventų vietų. Pradėjęs nuo Šiluvos ir Vilniaus Aušros Vartų, nuvyko į Romą. Grįžęs Zemaitijon, vaikščiojo kaip ubagas, ir tik pavalgę išdėdamas, mokė žmones. Ne visur jis buvo svertingai priimamas. Vienam dvare ant jo buvo užsiundytas lokys, kuris subraižė jo galvą ir veidą. Jis, nei žodžio nepasakęs, išėjo. Vėliau jis išvyko Jeruzalėn. Keliaudamas per Turkiją, maitinosi laukan išmetamomis avių galvomis. Grįžo per Romą, laivą Belgradams į laivą susiželdė koją ir liko rašas. Kaip žuikis grįžta į tą krūmą, kuriame gimė, taip ir Jokūbas grįžo Zemaitijon. Jis buvo visada linksmas, niekuomet nlekami nesiskundė. Susirgęs Liohuose, prašė nuvežamas į Kelmę ir ten mirė apie 1822 metus.

Iš pasakojimo aplinkybių matyti, kad šiam epizodui pagrindą galėjo sudaryti realūs žmogus, nes minima įvairios smulkmenos. Šiame Jokūbo asmeny mes sutinkame įdomų 18-to ir 19-to šimtmečių sąvartos šviesuolį lietuviškame tone. Tokių retenybių Valančiaus „Paugusių žmonių knygelėje“ pasitaiko tiek ir daugiau. Čia mes sutinkame mums jau nepažįstamą vienuolįnį gyvenimo apraišką — atsisakyti Tirkšlių pušyne. Jo trobelė buvo kaimas; tik pakelėje iš Zemelės į Tirkšlius kabojo prie pušies prikaltas skardinė, į kurią žmonės pravažiudami mesdavo pinigų. Moterys jį ėmėdavo bet ko numėsdamos, bet jį trobelę neidavo. „Atsisakyti, iš ožys barzdotas, šventomis dienomis neidavo į Tirkšlių bažnyčią ir dailiai melsdavos. Mirė, rodos, 1815 metais“.

Senojo dvasinio stiliaus vertingą apraišką sutinkame Kretingos vienuolyne. Čia Valančius randa visą būrį vertingų žmonių, kuriuos mini pavardėmis. Tarpe jų pažymėtini: „nepaprastas galvočius“ Skakauskis ir neseniai mūsų visuomenėje minėtas botanikas Ambraziejus Pabrėža. (Apie šio pastarojo poeziją žiūr. mano straipsnį: „Šventas rūkorius“, Lajvas, 1971 m. kovo 3 d.). Gaila, kad Valančius plačiau šitų asmenų nepažindina, tačiau tai aukštai juos vertina, kad dėl jų laiko laimėn-ga visą Kretingą.

Iš senosios dvasinės šviesuomenės



Eug. Delacroix (prancūzas 1798-1863)

Audros išgąsdintas arklys (aliejus). Paveikslas yra Budapešto dailės muziejuje, Vengrijoje.

tarpa tenka įskaičiuoti ir Kretingos zakristijoną Macių, pasidariusį atsiskyrėliu, kuriam Valančius pasiūnė visą apsakymą.

5. Pereinamojo laikotarpio sargas

Valančius gyveno tame laikmetyje, kada yra pasibaigusi Didžioji Lietuvos Kunigaikštija ir dar neprasi-dėjusi Nepriklausomoji Lietuva. Tačiau kultūrinės nuotaikos šitų abiejų Lietuvių čia yra sutinkamos. Senosios Lietuvos šviesuomenė čia yra likviduojama ir apsmėžiama. Naujas katmetis valstybininkas čia rengiasi gimti, tačiau Rusijos administracija deda visas pastangas, kad jis negimtų. Valančius stovi kaip šio pereinamojo laikotarpio sargas. Labai simboliška yra, kad jis yra gimęs vasario 16. Šia data jis yra mistiškas ateities ženklas, kai jį pažįsti ro vaidmens požiūriu, kurį yra suvaidinęs visuomenėje vyskupas Valančius.

Jeigu kiltų klausimas, kuriai Lietuvai Valančius priklauso kultūriškai, tai, be abejo, jį reikėtų skirti prie nepriklausomos Lietuvos mentaliteto. Viena apsakymelyje jis pats save yra aptaręs „šios gaidynės vyskupu“, tai reikšia apšviesto laikmečio. Jeigu klausime, kam Valančius priklauso savo religine kultūra, būtų labai sunku rasti patenkinamą atsakymą. Tiesa, kad jis yra iš tikrųjų senoms religinėms vertybėms, tačiau veltui mes ieškotume jam atitinkančio pavyzdžio Didžiosios Kunigaikštijos vyskupų tarpe, nors tuos vyskopus jis rimtai išstudijavo, rašydamas Zemačių vyskupijos istoriją. Greičiau gal reikėtų dairytis į Vokietijos Kulturkampio sąjūdį, kur šiame laikotarpy, po Prancūzų revoliucijos, panašius vyskupijos valdytojų pastatko, mąstydamas apie Valančių, neturime praleisti iš akių, kad jo gyvenimui ir Prancūzų revoliucijos padarinių laikotarpį. Ši revoliucija nepalikė nepalietusi jokios gyvenimo srities, visas jas sukrėsdama iš pagrindų. Kultūrinėje srityje tai buvo besaikis liberalizmas. Politinėje srityje — gili kreivė nuo absolutinio karaliaus per ne mažiau absolutišką vadus iki liberalios pusiausvyros prancūziškoje demokratijoje. Religinė srityje faktiškas sugriovimas bažnytinės organizacijos ir jos naujas kilmis iš gruvėsių.

Nereikia manyti, kad prancūziškos nuotaikos buvo per toli nuo lietuviškos visuomenės. Jau vien ta aplinkybė, kad Napoleono kariuomenė buvo perėjusi per Lietuvą, turėjo palikti savo pėdsakų. Valančius tai liudija savo apsakyme apie Napoleono Pirmojo kareivį. Jis rašė: „Aštuonioliktojam amžiui baigiantis, didžiąją kareiv mūsų krašte kilus, Dotnuvos parakvijoje vienu būriu valdė Donatas Klykis... Muštis nepasiklojo, Klykis su dvilika išrinktųjų jaunikačių leidos į Prancūziją ir įstojo į kareivius Napoleono Pirmojo. (Karė, apie kurios nepasisekimą čia autorius kalba, be abejo, buvo

ryšium su paskutiniu padalinimu.) 1812 metais, jau būdamas Napoleono armijos kapitonu, apdovanotu kryžiumi, jis žygiavo per Lietuvą. Sužeistas prie Smolensko, grįžo karšti Dotnuvą. Kadangi mažne visi prancūzai buvo paklydę tikėjime, rašo autorius, Klykis betikėjo į Dievą, bet kalbėjo prieš Bažnyčią. Katalikai jį žiūrėjo kaip į „pragaro kamštį“.

Po aštuonerių metų jis susirgo. Kai jam buvo pasiūlytas kunigas pasirušti mirčiai, jis pareiškė: „aš moku mirti ir be padėjimo“. Kai dar kartą atėjęs vienuolis prisistatė jam, kaip Dievo tarnas, kapitonas atžė: „Nereikalauju tarnų, nes neužilgo pasimatysiu su pačiu ponu.“ — Iš šio kapitonų apibūdinimo gvyai mums atskamba Paryžiaus nuotaikos po Prancūzų revoliucijos. Tai kartu yra ir šio šimtmečio vadovaujantis kultūrinės nuotaikos: asmeninis heroizmas (gerai paliudytas Beethoveno muzikoje ir Kanto filosofijoje) ir deistinė filosofija, pripažįstanti Dievą, bet nusikreipianti nuo Bažnyčios.

Tik kai kunigai, sužinoję iš „Lietuvos Kurjerio“, kad Napoleonas pareiškė norįs mirti katalikų tikėjime, pranešė tai ir kapitonui, jis pasekė imperatoriui. Tačiau jo testamentas, parašytas prieš šį apsisprendimą, yra pilnas išdidžios pajuokos Bažnyčiai, ką Valančius nesivaržė atpa-sakoti.

Pažiūros, ateinančios iš Prancūzijos, tiesa, neturėjo pažeidžiančios įtakos jo vyskupijos religiniam gyvenimui, tačiau kultūriniai jų bruožai čia savo vaidmenį vaidino. Ir pats Valančius nebuvo jiems svetimas.

6. Pasibaidžiusio arklio šimtmetis

Valančius labai gerai suprato, kokiame laikmetyje jis gyveno ir laikė savo uždavinį Dievo žodį pasakyti tokiu būdu, kad jis būtų suprantas. Pažymėtina, kad nei įspūdingų pamokslų jis nesakė, nei daug ganytojiškų laiškų jis nerašė. Tačiau jis rašė labai daug privačių laiškų, darė daug konkrečių patarkymų ir turėjo labai daug asmeninių kontaktų. Tuo būdu jis pasirodė giliai supratęs šio individualistinio šimtmečio dvasią.

Mąstant apie Valančių, ne pro šalį būtų jį sugretinti su jo amžininku Prancūzijoje, kuris stengėsi atstatyti ten giliai pažeistą katalikybės garbę. Tai yra tėvas Lacordaire, buvęs liberalas advokatas, vėliau konvertitas, dominikonas, didysis modernių laikų pamokslininkas (1802-61). Savo nusikreipimu nuo senovinio pamokslavimo būdo, jis stengėsi suderinti plačiai pasklidusias laisvės idėjas su krikščionybės palikimu. Jis, ir vėliau nutraukęs ryšį su Bažnyčia kunigas Lamennais, buvo prancūziškos „Ateities“ (L'Avenir) leidėjas ir krikščioniškosios demokratijos pradininkas. Lacordaire ir Valančius yra visiškai nepanašūs savo būdu. Jei vienas atrodė šaltas administratorių, tai kitas, įsikibęs kated-

ros sakyklon, mušė ją, ieškodamas žodžio, su kuriuo jis galėtų nušokti į klausytojų širdis. Tačiau jie abu turėjo tą bendrumą, kad labai paėję gyvenamojo laikotarpio nuotaikų ir iš jų kylančių uždavinių sielovada. Jie abu norėjo įkūnyti Dievo žodį savo aplinkoje. Šia prasme jie abu yra pasaulietiški. Lacordaire'as apie save rašė: „Kai aš pasidariau krikščioniu, aš nepraradau pasaulio žvilgsnio“.

Tai ką darė Lietuvoje Valančius savo administracine veikla ir Lacordaire Prancūzijoje savo pamokslais, Vokietijoje derino Bažnyčią su naujų laikų reikalavimais J.A. Moelleris savo giliomis teologinėmis studijomis (1796-1838). Jis išėjo su nauja Bažnyčios, kaip bendruomenės, idėja ir mokė, kad Dieviško apreiškimo atžvilgiu žmogaus protas nėra pasyvus, bet aktyviai pažįstantis.

Kai kas devyniolikto šimtmetį vadina šimtmečiu be garbės. Man atrodė, kad geriau jį būtų vadinti pasibaidžiusios dvasios šimtmečiu. Šis šimtmetis turi labai gerą reprezentantą dailininkų tarpe, kuris mėgo piešti pasibaidžiusius arklius ir plėšrius liūtus. Tai yra Delacroix (1798-1863). Visą Prancūzų revoliucijos sukeltą triukšmą jis puikiai išreiškia savo gaidiška tapyba. Jį galima žiūrėti kaip į šio šimtmečio kroniką. Nijorkiečiams nereikėtų praleisti progos aplankyti jo kūrinių parodą Metropolitan muziejuje, kuri tęsis iki rugsėjo 7 dienos. Ši paroda yra skirta revoliucijos laikmečiui paminėti. Ją aplankyti dera dar ir dėl to, kad ten yra retai matomas Stasio Potockio portretas ant pasibaidžiusio arklio, kuris yra Delacroix mokloino David kūriny. (Jį antrojo pas. karo metu buvo pagrobę vokiečiai; iš jų jį pagrobė rusai, o po karo jį atgavo lenkai. Jis šioje parodoje yra Varšuvos valstybinio muziejaus paskola).

7. Rūpestis ekonomine grove

Valančius pajuto pavojingą lietuviškos visuomenės ekonominį vienytiškumą — vien tik žemės ūkis. Dėl to jis skatina amatus ir prekybą. Jis rašo apie plikbajorį, kuris visus keturis savo vaikus leidžia mokytis įvairių amatų. Valančiui rūpi, kad gausios šeimos vaikai turėtų ką valgyti. Jam kelia rūpestio plačios apimties socialiniai klausimai. Nesant geros socialinės tvarkos, „samdiniai, per visą savo amžį tarnavę žmonėms... palieka ubagai“. Valzdin-gai nupiešęs ubagų gyvenimą, juos negirdamas, jis tačiau juos ir su-pranta. Nes „visi ubagai nori įsigyti bent kokią palaikę trobelę, kurioje galėtų pasidėti“.

Jam rūpi, kad „mūsų pinigai neitų į Prūsus, bet pasilikytų čia pat, kaimynų rankose“. Ne be to, kad „Rygos, Liepojos ir Klaipėdos vokiečiai seikėdami ir sverdami tankiai apgauna mūsų žmones“. Jis yra patenkintas, kad Vilniuje įsteigus medicinos mokyklą 1803 metais, čia išsimokslinę daktarai išstūmė iš Lietuvos vokiečius daktarus.

Rūpindamasis ekonominiais reikalais, Valančius klausia: „Šioje gaidynėje žmonės tapę laisvi, turi pinigų — argi negalėtų miesteliuose įsteigti namus, pasididinti kromus ir pradėti verstis?“ Atrodo, kad ne kam kitam, kaip praktiškai visuomenės informacijai jis yra surašęs keliasdešimt Zematijos miestelių, kuriuose dar nėra žydų. O tais atvejais, kur žemaičiai statytusi savo krautuves ten, kur yra žydų, jis nurodo praktišką būdą, kaip apsigauti jų boko. Į kontrabandą Valančius nežiūri, kaip į nusikaltimą. Jis, papasakojęs epizodą, kaip žemaitis savo gudrumu nuskraudė jį sugavusį rusų kareivį, jo nepaieikia.

Koks tai yra vyskupas, kuris rūpinasi šitokiais ekonominiais savo žmonių reikalais? — Tai irgi yra savita šio šimtmečio apraška. Norint rasti šiai Valančiaus veiklai atitinkamus rėmus, atkreipkime dėmesį į jo bendraamžį Mainzo vyskupą W. S. Kettlerį (1811-1877). Jis, dar vyskupu nebūdamas, 1848 m. išėjo Mainzo katedroje su advento pamokslais socialiniais klausimais. Jis stopriai kritikavo Vokietijos ekonominę situaciją šiais žodžiais: „Okinė situacija daro neįmanomą krikščioniškų pareigų atlikimą“. Iš Valančiaus raštų galima išskaičiuoti panašią galvosėnā, tik savitose, ne pramonės krašto, sąlygose. Praėjus keleriems metams po jo mirties, su panašiomis idėjomis išėjo Leonas XIII savo enciklika „Rerum Novarum“. Šiuo dokumentu buvo pradėta nauja krikščioniška sociologija. Ir Leonas XIII nesivaržė Kettlerį laikyti savo įkvėpėju.

Šie sugretinimai mums parodo, kokiame pasauliniame socialiniame idėjų kilimo sąryšyje stovi Valančius. Matyt dėl to Krupavičius su didele pagarba laikė Valančiaus portretą savo kambaryje.

8. Tautinė uždarma

Valančius kovoją prieš vienytiškumą ekonominėje srityje, tačiau tautinėje srityje jis buvo gana vienytiškas. Jis nemėgo svetimų tautų maišymosi. Tas jo nusistatymas buvo greičiau dorinės ar pastoracinės kilmės ir neturi nieko bendro su siauru nacionalizmu. Taip jis pasisako prieš vengrus, apgaudinėjantįs žmones, prieš žydus, prieš čigonus, prieš vedybas su rusų kareiviais. Tik prieš lenkus nepasitaiko jo neigiamų pasisakymų.

Nors jis pasisako prieš vengrus, apgaudinėjantįs žmones Lietuvoje, tačiau atrodo, kad jį dominatyvą Vengrijos valdžios organizacija, paruošti žmonės ir kas rudenį siųstų juos uždariauti svetur. Geriau susipažinęs su čigonų gyvenimu ir jį aprašęs, Valančius sakosi padaręs tai dėl to, kad „mūsų žmonės saugotųsi likusių čigonų“ ir su jais nesibroliautų. Nemažiau geras žinovas yra Valančius ir žydų gyvenimo, tiek turtingų, tiek praečių. Apie turtingų žydų veiklą jis nėra blogos nuomonės, nes jie veda tarptautinę prekybą, kuri kraštui yra reikalinga. Jis apgailestauja, kad ponai šios prekybos nenori imtis, o kiti žmonės nesugeba jos vesti. Be žydų nebūtų kam parduoti mūsų linus ir javus, sako jis. Tačiau apie smulkuosius žydus, prekybininkus Valančius yra labai prastos nuomonės. „Todėl, kaip myliu jus, taip meldžiu saugotis barzdylų“, rašo jis. Valančius turi informacijų net apie plačiai žydų organizuojamas vagių draugijas.

Būdamas taip stipriai nepalankiai paveiktas žydų blogumo, Valančius patenką net į savotišką moralinį konfliktą ir jį viešai atidengia, — kas jo prigimčiai nėra sava. Jis šitai išsireiškia: „Reikėtų, kad mūsų žmonės tų valkatų amžinai nepaveldėtų. Vienok ne aš to pasakyti, ne katalikai gali taip daryti. — O tai dėl ko? — Dėl to, kad Kristus liepė mums savo atimką mylėti, kaip pats save...“

Valančių tenka laikyti gana slaurai tautišku. Du pagrindus mes galėtume rasti šiam jo slaurumui. Viena, jis nori apginti savo žmones nuo kenksmingų, iš šalies ateinančių

Kertinė paraštė

(Nukelta į 2 psl.)

Bet kokios didaktinės, intelektualinės ar filosofinės vertybės jos knygoje yra tik priemonės jos literatūriniam tikslui, pagelbiniai elementai. Rašo ji apie idealų žmogų ir rodo sąlygas, kurių reikia tam idealiam žmogui.

Si įdomi knyga parodo kiek ir kodėl natūralistai bėga nuo intrigos, o romantikai ir kiti nuo V. Hugo (didžiausias intrigos meistras) iki šiandien dar ją vartoja. Išaiškina, kaip žmonių charak-

teris ir jų veiksmai literatūroje pareina nuo jų vertybių ir jų filosofijos. Ji pati — romantinė realistė — neabejoja dideliu meno tikslu — parodyti žmogui jo valią, vertę, proto galią, galimybę laimėti, ne vien pralaimėti. Tai gan šviežiai nuteikiantis balsas, matantis romantizmo paslėptas, galias, kurios dar neišnaudotos. Tai balsas, įvedantis į diskusijas ir kalbas apie literatūros ir meno tikslų kitokią dimensiją.

P. Mln.

Tel. PR 8-3225

DR. ANNA BALIUNAS
2858 West 63rd Street
AKIJ, AUŠU, NOSIES IR
GERKLES LIGOS
Valandos pagal susitarimą

DR. K. G. BALUKAS
Akusherija ir moterų ligos
Ginekologinė Chirurgija
6449 So. Pulaski Road (Crawford
Medical Building) Tel. LU 5-4446
8007 W. 83 Pl., Justice, Ill. 599-0500
Prima ligonius pagal susitarimą
Jei neatliepia, skambinti 374-8012

DR. VL. BALAZYS
PLAUCIŲ IR VIDAUS LIGOS
Marquette Medical Center
6182 So. Kedzie Ave.
Val.: pirmad., antrad., ketvirtad.
6 iki 7:30 val. vakaro.
Šeštad. nuo 2 iki 3:30 val.
Pagal susitarimą.
Ofiso telef. VA 5-2670
Rezid. tel. Walbrook 5-3048

Tel. ofiso HE 4-5849, rez. 388-2233
DR. PETER T. BRAZIS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
2434 West 71st Street

Val. pirm., ketv. 1 iki 7 popiet.
antrad., penkt. 1-5, treč. ir šešt. tik
susitaru.

DR. Ant. Rudoko kabineto perėmė
DR. EDMUND E. CIARA
OPTOMETRISTAS
2709 West 51st Street
TEL. GR 6-2400
Val.: pagal susitarimą: pirmad. ir
ketv. 1-4 ir 7-9; antrad. ir penkt.
10-4, šeštad. 10-3 val.

Ofs. tel. 735-4177 Rez. PR 8-8980
DR. E. DECKYS
GYDYTOJA IR CHIRURGAS
Specialybė — Nervų ir
Emocinės Ligos
CRAWFORD MEDICAL BUILDING
6449 So. Pulaski Road
Valandos pagal susitarimą

Rezid. tel. — GI 8-6873
DR. W. M. EISIN-EISINAS
AKUŠERIJĄ IR MOTERŲ LIGOS
GINEKOLOGINĖ CHIRURGIJA
5182 So. Kedzie Ave., WA 5-2670
Valandos pagal susitarimą. Jei ne-
atliepia, skambinti: MI 3-0001.

Tel. — BE 3-5883
DR. A. B. GLEVECKAS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
Specialybė Akijų Ligos
3907 West 103rd Street
Valandos pagal susitarimą

Ofiso telef. PR 8-2220
DR. JANINA JAKŠEVIČIUS
JOKA
VAIKŲ LIGOS
2656 West 63rd Street
Pirmad., antrad., ketvirtad., ir penkt.
nuo 12 iki 2 val. ir nuo 5 iki 8
val. vak. šeštad. nuo 1 iki 4 val.

Ofs. PO 7-0000 Rez. GA 3-7278

DR. A. JENKINS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
3844 West 63rd Street
Valandos pagal susitarimą

DR. K. A. V. JUCAS
488-4441 — LO 1-4605
Jei neatliepia 561-1070
ODOS LIGOS — CHIRURGIJA
Ofisai: 1002 No. Western Avenue
5214 No. Western Avenue
Valandos pagal susitarimą

Vid. telefonai 652-1381
DR. F. V. KAUNAS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
1407 So. 49th Court, Cicero
Val. kasdien 10-12 ir 4-7. Trečiad. ir
šeštad. tik susitaru.

DR. TERESė KAZLAUSKAS
VAIKŲ LIGŲ SPECIALISTE
8755 W. 143 Street
Orland Park, Ill. 60462
Tel. 349-0887
Valandos pagal susitarimą

Tel. ofiso ir buto Olympic 2-4133
DR. P. KISIELIUS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
1443 So. 50th Avenue, Cicero
Kasdien 1-4 val. ir 8-8 val. vak.
Išskyrus trečiadienį
Šeštadieniais 12 ir 4 val. popiet.

Tel. REliance 5-1811
DR. WALTER J. KIRSTUK
(Lietuvis gydytojas)
3925 West 59th Street
Val.: pirmad., antrad., ketvirtad. ir
penktad. nuo 12-4 val. p. p. 8-8
val. vak. šeštad. 12-2 val. p. p.
trečiad. uždaryta.

DR. IRENA KURAS
GYDYTOJA IR CHIRURGAS
EKCIKIŲ IR VAIKŲ LIGOS
SPECIALISTE
MEDICAL BUILDING
7156 South Western Avenue
Valandos: Kasdien nuo 10 val. ryt.
iki 1 val. popiet.
Ofiso telef. RE 7-1168
Rezid. telef. 259-2919.

Ofiso HE 4-1818. Rez. PR 8-0801
DR. J. MEŠKAUSKAS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
Specialybė vidaus ligos
2454 West 71st Street
(71-os ir Campbell Ave. kampas)
Val.: pirmad., antrad., ketv. ir penkt.
Nuo 3 iki 7 val. n. p.
Tik susitaru.

Tel. — 282-4422
DR. ROMAS PETKUS
AKIJ LIGOS — CHIRURGIJA
Ofisai:
111 N. WABASH AVE.
4200 N. CENTRAL AVE.
Valandos pagal susitarimą

DR. FRANK PLEČKAS
OPTOMETRISTAS
(Kalba lietuviškai)
2618 W. 71st St. — Tel. 737-5149
Tikrina akis. Pritaiko akinius ir
"contact lenses"
Val. pagal susitarimą. Uždaryta treč.

DR. LEONAS SEIBUTIS
INKSTŲ, POSLES IR
PROSTATOS CHIRURGIJA
2656 W. 63rd Street
Val. antrad. nuo 1-4 popiet.
ir ketv. nuo 5-7 vakare
Ofiso tel. 776-2880; rez. 448-5541

DR. J. J. SIMONAITIS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
Adresas: 4255 W. 63rd Street
Ofiso tel. RE 6-4410
Rezid. GI 6-0617
Valandos: pirm. ir ketv. nuo 1 val.
iki 3 val. p. p. ir nuo 7 iki 8 val. v.
antr. ir penkt. nuo 1-8 val. p. p.
ir vakarais pagal susitarimą

DR. VYT. TAURAS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
Bendra praktika ir moterų ligos
Ofisai: rez. 2653 W. 59th St.
Tel. PROspect 8-1233.
Ofiso val.: Pirm., antr., treč. ir
penkt. nuo 2 iki 4 val. ir nuo 6 iki 8
v. v. šeštad. 2-4 val. popiet. ir kitu
laiku pagal susitarimą.

Ofiso tel. HE 4-2123. Namų GI 8-6196
DR. V. TUMASONIS
CHIRURGAS
2454 West 71st Street
Val.: pirm., antrad., ketv. ir penktad.
2-5 ir 6-7 — iš anksto susitaru

Tel., Ofiso PR 6-6446
DR. F. C. WINSKUNAS
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
3107 West 71st Street
Valandos: 1-8 val. popiet.
Treč. ir šeštad. pagal susitarimą

Ofiso tel. 586-3166; namų 636-4850
DR. PETRAS ZLOBA
GYDYTOJAS IR CHIRURGAS
6234 S. Narragansett Avenue
Val.: pirm., antr., ketv. 3-5 ir 6-8
penktad. 2-5, šeštad. pagal susitarimą

Perskaite "Draugą", duokite jį kitiems.

(Nukelta į 6 psl.)

Nauji Stratfordo festivalio išpūdžiai

ALFONSAS NAKAS

THE CRUSIBLE

Rugpjūčio 9 ir 10 vėl buvau Kanados Stratfordo festivalyje. Rugpjūčio 9 mačiau du spektaklius, o rugpjūčio 10 — vieną. Čia mano išpūdžiai chronologine tvarka.

Tai Arthur'o Miller'io drama, sukurta 1953 metais, senatoriaus McCarthy raganų medžioklės laikais. Apdovanojta premijomis, dažnai vaidinama Amerikoje ir kituose laisvojo pasaulio kraštuose. Ar ir kada vaidinta komunistiniuose kraštuose, aš nežinau. Jeigu taip, tai reikėtų stebėtis ir džiaugtis. Drama vaizduoja 1692 metų įvykius Salem, Massachusets. Tuomet raganų medžioklėje buvo surinkta kelios dešimtys "su šėtonu susidėjusių" žmonių, daugiausia moterų, ir 19 iš jų pakarta. Žodis *crusible*, šalia kitų reikšmių, reiškia sunkų bandymą, bandymą ugnimi, vokiškai *Feuerprobe*, nes teisiamieji "raganos" ir "raganiai" būdavo žiauriai kankinami.

THE CRUCIBLE vadinama Avon teatre, tradicinėje scenoje prisilaikant autoriaus nurodyto scenovaizdžio. Prasideda kunigo Samuelio Parris namuose, miegamajame, keista jo paauglės dukrelės Betty Parris (Denise Baillargeon) liga. Mergaitė guli kaip negyva, nepažadinama. Kunigas Parris (Douglas Chamberlain) ima tardyti dukterėčią Abigail Williams (Gale Garnett) ir negrįžtą verge Titubą (Odetta). Paaiškėja, jog vakarykščiai Tituba buvo išsiųdusi į mišką būrį paauglių mergaičių, kad ten jos šoko nuogos, gėrė vištos kraują, dalyvavo neišsklaidytose ritualuose mirusių vaikų sieloms išsukti. Į kunigo namus ateina Ann Putnam (Mia Anderson) ir jos vyras Thomas Putnam (Max Helpmann) ir skundžiasi, kad jų septyni nekilę kūdikiai tikriausiai mirę raganos noru. Tokia ragana galėjo būti tik kūdikių priėmėja ir apylinkės geradarė, šventa moteris Rebecca Nurse (Sheila Haney). Visokiom raganavimu nesąmonėm labai skeptiškas John Proctor (Stephen Macht) užtaria Rebecca, jis greit tampa centrine dramos figūra. Mat, kai jo žmona Elizabeth Proctor (Martha Henry) ilgai sirgo, Abigail Williams, tarnaitė, buvo jo sugulovė, o aferaai paaiškėjus, Elizabeth'os išvyta. John Proctor su buvusiu meiluže nebeporuoja, bet bendro, tad Abigail trokšta Elizabeth'ą sunaikinti. Abigail lieka pagrindine kaltintoja, kai teismas ima ieškoti vis daugiau ir daugiau aukų. Teisme apkaltinama ne tik Elizabeth, bet ir pats John Proctor. Ji nuo mirties išsigelbsti tik todėl, kad buvo nėščia. John Proctor, paraišęs ir jau pasirašęs prisipažinimą, jog bendravo su šėtonu, vis dėlto jį suplėšo, ir jis bus pakartas.

Ivardijau keletą ryškesnių veikėjų ir skliausteliuose pažymėjau, kas juos vaidina. Bet tai dar ne visi. Labai didelį vaidmenį atliko Mary Warren (Marti Maraden). Per ją buvo atskleista abiejų Proctor'ų drama. Kunigas John Hale (Eric Donkin) stovėjo kryžkelėje tarp fanatiškų kaltintojų ir atkakliai besiginančių kaltinamųjų. Žiaurus, fanatiškas vicegubernatorius Danforth (Douglas Rain), ejęs vyriausio teisėjo pareigas, savo klausimais žiūrovams stingdė kraują. Ryškus buvo senukas Giles Corey (Richard Whelan), teisybės ieškodamas ir apie teisę daug išmanydamas slūfines Danforth'ą.

Kalbant apie aktorius, nereikia nė aiškinti, jog Stephen Macht buvo pats ryškiausias ir įdomiausias. O reikėjo jam sukurti žmogų su keliais charakterio atšvaitais. John Proctor — vyriškas, užsigrūdinęs tikininkas. John Proctor — jaunas, žavios mergaitės meilužis, kai žmona nepasiekia. John Proctor —

grįžęs prie žmonos, ją atspirašęs, bet nekelia klupsčių. Pagaliau John Proctor — kankinys, ir tai ne kažin koks iškilmingas deklamuotojas, o su žmogiškom silpnybėmis, trokštąs gyventi ir sulaukti naujo kūdikio, bet negalėjęs liudyti prieš kitus ir istorijai palikti parašo po pareiškimu, kurio turiniu pats netiki.

Martha Henry kai kur galėjo būti kiek šiltesnė. Rodos, šiltesnių žodžių dramos autorius į jos lūpas įdėjo, bet jie visi buvo ištarti šurpiu balsu. Ji nesugniužo nei būnamams dundant — vyrą karant "aukštai virš miesto".

THE CRUCIBLE režisavo John Wood. Scenovaizdis Susan Benson, apšvietimas Gil Wechsler. Pradėta vaidinti vėlai (premjera liepos 29), repertuare lieka visą rugpjūtį.

Drama klasiško sukirpimo. Įtampa sukeliamą pačioje pradžioje, kai trumpam atsibudusi Betty Parris ima nežmoniška klykti. Publika aiškėja iš pasipiktinimo, kai "raganų" tardytojai skelbia absurdiškus kaltinimus. Stephen Macht į kartuves publikos išlydimas su ašaromis. Vaidinimui pasibaigus, aktoriai išėmė į sceną publikai nusilenkti. Iš pradžių visi, su statistais, paskui mažesniems grupėms, pagaliau patys svarbieji. Kai linkčioja Gale Garnett ir Douglas Rain — pagrindinė kaltintoja ir vyriausias teisėjas — publika šaukia jiems būūū...

Arthur Miller, savo laiku komunistų simpatikas, o gal ir partijos narys, šia drama tešė mekartinizmo įveidą. Dramą skaitant, paskui scenoje stebint, o dabar nuolat ir nuolat mintimis prie jos grįžtant, mane apima kiek kitokios emocijos, negu Mr. Miller norėjo. Koktūs buvo Salem miestelio įvykiai ir baisiai gailla devyniolikos kankinių, taip beprasmiškai nužudytų. Bet anų įvykių prieš beveik tris šimtus metų niekaip negaliu gretinti prie mekartinizmo, ir tiek. Kai scenoje dvasiškai ir teisėjai šūkavo, reikalaujanti atsižadėti velnio, mano akys buvo kitai vaizdai ir ausyse kiti garsai. Tai bolševikinės inkvizicijos klaukuma. Tai ne devyniolikos, šimtų, neigi tūkstančių, o veikiau devyniolikos milijonų ir gal

dar dvigubai daugiau likimas. Prisi pažink, prisipažink, prisipažink! Ką? Ar buvai kapitalistų ir nacionalistų agentas? Ar norėjai nuverstti sovietinę valdžią? Prisi pažink! Salem fanatiški teisėjai turėjo daugiau logikos, nes vertė gelbėti sielą. Ką gi išsigelbėjimui siūlo raudonosios imperijos inkvizitoriai? Nieko. Absoliučiai nieko. Arba dvidešimt penkeri metai vegetavimo dvokiančiuose kalėjimuose, arba kulka į pakaušį. Ak, žinoma, kaktus ir mekartinizmas. Bet tai tik švelnėte reakcija prieš tuos, kurie stekia paversti raganom visą pasaulį ir jį sunaikinti.

THE CRUCIBLE turėtų visi perskaityti ir pamatyti scenoje. Tik šiuos išpūdžius perskaitęs, vargu ar kas dar į Stratfordą suspėtų. Nepaisant Arthur'o Miller'io intencijų ir tendencijų, šia klasiška ir iki gelmių supurtancia drama jis spiovė į veidą ne tik buvusiems, o ir

dabartiniais pasaulio inkvizitoriams...

MEASURE FOR MEASURE

Gal nebūdamas tikras pasisekimo, naujasis Stratfordo festivalio meno vadovas ir šio veikalo režisierius užplanavo tik 22 spektaklius. Rugpjūčio 9 buvo paskutinė diena ir buvau laimingas į paskutinį spektaklį patekęs.

Akis už akį, dantis už dantį, matas už matą. Taigi — matas už matą. Vienos kunigaikštis Vincentio laikinai palieka valdžią Angelo rankose, kad, lordui Escalus padedant, šis valdytų, iki jis, Vincentio, vėl sugrįš. Iš tikrųjų, Vincentio iš Vienos neišvyksta, o persirengęs vienuoliu visur landžioja ir stebi savo pavaldinius. Naujasis vadovas greitai stipriai pasireiškia: nuteisia mirtį jaunuolį Claudio už Julietos suvedžiojimą. Claudio sesuo Isabella, vienuolyno noviciatė, prašo Ange-



William Shakespeare'o "Measure for Measure" Stratfordo (Kanadoj) festivalio. William Hutt (Vienos kunigaikštis) ir Martha Henry (Isabella). Nuotr. Robert C. Ragsdale

O laikas bėga...

Bernardas Brazdžionis

O LAIKAS BĖGA...

"O laikas bėga..." pasakyty
Koks liūdno veido poeta...
Tame laike žmogus pakito,
Tik nepakito planeta,

Kur mūsų gimta, kur gyventa
Su vyliais ir su viltimi,
Kur eidamas į kitą krantą
Vis praėjies pasilgt imi.

Praeina metai ir reumatai,
Gal ateities nebematys
Rytoj, kas šiandien ją dar mato,
Tik nepraeina praėjies.

Su ja gyvename ir mirštam
Šioje planetoj nelemtoj,
Kas vakar — menam, bet užmirštam
Kas mūsų laukia toj rytoj..

O laikas bėga... Makrokosmuos
Surasim skrydžius ir kelius
Ir rudenys derlingi, dosnūs
Pakeis pavasarius žalius.

Pakeis poeto liūdną veidą,
Pakeis jo plunksnas ir sparnus.
O jis po praeltį vis baido,
Tartum lkaras atsainus.

Man ramybė dovanojai,
Pilkas rudenio dangau,
Ošė marios, ošė gojai,
Jų klausiau — nepavargau.

Iš tų marių siela sėmė
Gilią paslaptį gelmių,
Iš ošimo (laimė lėmė!..)
Amžių išmintį semiu.

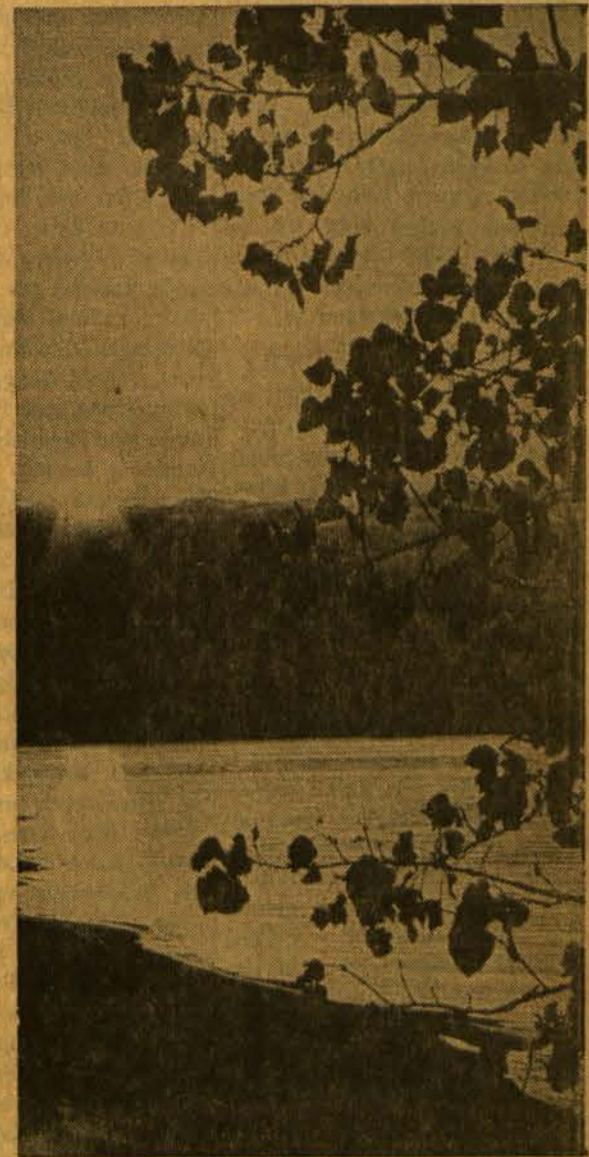
UŽMIRŠTAM POETUI

Kam reikalingas tas pasaulis,
Kurį tu rimuose kuri,
Kam rūmai tie, tos angos, aulės
Ir veidrodžiai atžagari?...
Kam?
Kam reikalingi tavo žodžiai,
Išprovokuoti nebūties,
Kai sausos lūpos gauda godžiai
Betikslį vandenį vilties?...
Kam?

Tik atsakys dienų hebalsis
Sietynas, tik naktų tamsa,
Kai antifonų rytui melsis
Dievotai visata visa.

Tik!..
Tik niekas niekad niekur nieko
Tau rymant rimuos negirdės
Kaip pažado Melchizadeko,
Kaip aimanų kitos žvaigždės.
Tik!..

I gilų gyvenimo srautą
Brendi ir brendi, o širdie,
Iš tolių žmogus astronautas
Tau moja, tarytum sudie..



Nuotr. K. Ambrozaičio

Aplinkui — šėšėliai, šėšėliai,
Naktis susivijus dvejoj...
Pakelk akis valandėlei
Aukštų stratosferų dangop —

Ir žemę iš tolių išvydęs,
Suprasi, kad niekas esi
Cheopsų visų piramidės
Ir aukso kalnų spindesys...

Suprasi, jei būtumei gimęs
Nežinoma lauko žole —
Gyvenimas būtų žengimas
Pavasario pieva žalia.

Gyvenimą šį nugyvenęs
Šiais metais, žaliuotum kitais
Ir gertum gyvybę verdens
Su sikamoralais aukštais.

Vilioja mus kiti krantai
ir nelankytos šalys,
Kaip ahasverai einame,
ir ilgesio pilna
Širdis sustojus stebisi,
ir ilgesys sušalęs
Aplinkta žemė kaip ankstyvo
rudenio šalna.

O po šalna pavasariai
kaip gervės atsišaukia,
O po šalna lelijos žydi
ir šventai tiki,
Kad tik tenai, kad tik toli
svajota laimė laukia,
Ir tom pačiom akim juokies
ir tom pačiom verki.

Vista, California

lo, kad dovanotų broliui gyvybę. Angelo sutinka su sąlyga, jei ji jam paaugos savo nekaltybę. Isabella iš karto griežtai atsisako, net ir brolio maldaujama. Tik paties persirengusio kunigaikščio įkalbėta, ji sutinka dalyvauti Angelo apgavime: pirmą į susitarimą naktį pas Angelo

ateiti, o gavusi raktą, pasiunčia buvusią Angelo sužadėtinę Mariją. Nors ir "švariai" apgautas, nors ir manydamas Isabellą laimėjęs, Angelo vis tiek įsako nukirsti Claudio galvą. Ir vėl įsimaišius vienuoliu persirengusiam kunigaikščiui, nu-pirma į susitarimą naktį pas Angelo

Claudio lieka gyvas. Netrukus kunigaikštis sugrįžta į valdžią. Angelo prašosi nubaudžiamas mirtimi, bet kunigaikštis priverčia jį susituokti su Mariana. Claudio gauna savo Julietą. Palaiko liežuvio dykduonis Lucio, kuris daug nešvankybų per-pirma į susitarimą naktį pas Angelo

(Nukelta 4 psl.)

STRATFORDO FESTIVALIO IŠPŪDŽIAI

(Atkelta iš 3 psl.)

sirengusiam kunigaikščiui prikalbėjo apie jį patį, turės vesti jo seniai suvedžiotą paleistuvę. Kunigaikštis, žinoma, sau pasilekia Isabellą, kuri, dar gerokai pagalvojusi, paskutinėje scenoje nusimeta vienuolišką galvos gaubtuvą.

Toks dvidešimt septinto Shakespeare'o veikalo turinys. Tai labai sunki, tamsi komedija, pilna seksualumo ir dviprasmybių, kurios tik antrajai aktorijai besugeba žiūrovą šiek tiek pralinksminyti. Vos ne vos išvengė kelių (gyvų) galvų nurentimo, Shakespeare'as čia dar galėjo palikti komedijos statusą.

MEASURE FOR MEASURE du kartu kanadiškame Stratforde buvo statyta anksčiau, bet man neteko matyti. Galų gale tik įsivaizduoti, kaip ankstesni režisieriai šią komediją publikai pristatė. Spėjau, kad buvo išlaikytas ankstyvųjų ar vėlyvųjų viduramžių stilius, kaip ir visiems kitiems Shakespeare'o veikalams iki šio pavasario.

O ką padarė Robin Phillips?

Scenoje regime šio žinomo pradios Austro - Vengrijos didikus ir jų pavaldinius. Trumpai kirptus, švariai skustus (išskyrus vieną kitą dailią barzdę), skrupulingai išlygintom elutėm, blizgančiais pusbačiais, kai kurie net su gėtais. Daug dailių, austriškai - vokiškų uniformų. Kunigaikštis išvykstant, uniformuotas Angelo sumuštu kulnėmis ir pagarbiai vokiškai nusilenkia. Vėliau, kai sugrįžta, ir kunigaikštis uniformuotas, su kardu, su medaliais. Ir čia visi rūko cigaretes. O Isabella, greitutė, išlenktu, baltu vienuolės uniformu dėvi akinius.

Aktoriai? Vincentio vaidina William Hutt. Tai viena didžiausių Stratfordo asmenybių. Jam tinka visos svarbios rolės, tinka čia būti ir kunigaikščiui, Angelo - Brian Bedford. Prieš dvi savaites aš jį mačiau Twelfth Night Malvolio rolėje ir baisiai susižavėjau. Spaudos kritikai jį kelia į padanges ir sako, kad tai geriausias šio sezono aktorius Stratfordo festivalyje. Kaip Malvolio, tikrai, jis ir man buvo geriausias. Bet gi čia, MEASURE FOR MEASURE, visai kitaip nuogrūmuota, be ūsų, purtoniškos barzdos ir ilgų plaukų, nė į programą nepažvelgęs, aš vėl atpažinau Malvolio. Iš gestų! Iš dešinės rankos kilnojimo prie lūpų, prie akių, iš kalbėjimosi su publika, net iš balso. Jei nebūčiau matęs Malvolio, gal Angelo man irgi būtų pats didžiausias. Dabar — negaliu padėti...

Kas kita su Martha Henry. Elizabeth Proctor palikau prieš keturias valandas kalėjime, skarmaluota, o dabar jau regėjau labai skirtingą, švarią, nekaltą, kad ir nelabai šiltą vienuolę Isabellą. Taip, čia jau buvo kita Martha Henry. Ir visiškai kitas, visai naujas Stephen Macht, čia labai jaunas, mirti bijas, nes nežinau, kas po mirties laukia, Claudio. Trumpoje Marianos rolėje Kathleen Widdoes sužibėjo tikru delmantu. Vėl gerą įspūdį paliko Richard Monette, vaidinęs liežuviu nevaldanti, ciniška Lucio. Tai svarbiausi ir man į akis daužijusia krite aktoriai. Jei iš 21 aktorius tik kelis atskirai tepaminėjau, nereikia, jog kiti labai mažai prie spektaklio garbės tepsidėjo. Ne. Stratforde nėra blogų aktorių. Tik dauguma sutartinai vaidina taip, kad ketetas jų kolegiškos dramaturgo ar režisieriaus idėjas, o patys liktų mažai tepastebėti.

Sulaukus nepaprastai palankios kritikos, MEASURE FOR MEASURE komedija į Stratfordą grįš sekančią vasarą. Apie tai rašiau šio dienraščio rugpjūčio 9 laidoje. Dar labiau

THE TWO GENTLEMEN OF VERONA

Apstulbę žiūrojus į PAINIAVŲ KOMEDIJĄ (The Comedy of Errors) Amerikos įaukintuose vakaruose. Apie tai rašiau šio dienraščio rugpjūčio 9 laidoje. Dar labiau

stulbino Avon teatro scenoje pastatyta THE TWO GENTLEMEN OF VERONA (jei norite, galiu liepinti jį DU VERONOS PONAČIAI) komedija. Stulbino, žinoma, ne pats William'o Shakespeare'o veiklas, nors jis ir vienas pačių silpniausių, nelogiškiausių, dirbtina intriga sulipdytas, labai keistos atomazgos. Stulbino supermodernus Robin Phillips ir David Toguri pastatymas. Apie tai kiek vėliau. Kad lengviau apie pastatymą būtų šnekėti, pirma apie turinį.

Veronos didiko Antonio sūnus Proteus įsimylėjo vietinę mergaitę Juliją, rašinėja jai sonetus, prisiekinėja amžinai būti jos. Tuo tarpu jo draugas Valentinas, išvykęs į Milaną, stoja į kunigaikščio tarnybą. Manydamas, kad Proteus Veronoje nieko gero nepasieks, jį tėvas irgi išsiunčia į Milaną, pas kunigaikštį. Ten Proteus randa gražią kunigaikščio dukterį Silviją, apie kurią sukasi jo draugas Valentinas ir vietinis turtuolis, nelabai protingas Thurio. Silvija norėtų Valentino, bet tėvas verčia pamilti Thurio. Proteus iš pirmo žvilgsnio Silviją pamilsta ir ima pinti intrigas abiem konkurentams atskratyti. Pirmiausia iškundžia kunigaikščiui Valentina. Šis ištremiamas, miške susitinka plėšikų būrį, jiems pasigiria nebūtais žygiais ir išrenkamas vadu. Julija, persirengusi vyru, atkeliauja į Milaną ir tapusi Proteus pažu, stebi jo meilėmą Silvijai, kuri juo visai nesidomi. Padedama didiko Eglamouro, Silvija pabėga iš pilies, pasiekia mišką, sugaunama plėšikų, bet dar nespėjus pristatyti vadui, pavojama tėvo kunigaikščio, Proteus ir visos dvoro svitos. Proteus besirengiant prievartauti, Silvija Valentino išvaduoja. Maždaug viename dramos puslapyje įvyksta heregeti stebklai: draugas atleidžia draugui, kunigaikštis atiduoda Silviją Valentinoi, Proteus myli ir ves Juliją, plėšikams suteikiama amnestija, o Thorio paštraukia.

Robin Phillips pastatyme štai ką matome. Valentinas (Stephen Russell) ir Proteus (Nicholas Pennell) scenoje žaidžia sviediniu. Pirmasis trumpom kelnaitėm ir lengvais marškinukais, o antrasis nors ilgom kelnėm, bet irgi sportiškai apsirengęs. Tai maždaug 1960-ųjų metų studentai. Kurį laiką jie daužosi po sceną, eina imtynių, bučinių ir lūpas atsivėkina, vis Proteui kalbant apie Julijos meilę. Paskui scenoje matome vienasmarškinį Juliją (Mia Anderson), o jos tarnaitė Lucetta (Gale Garnett) kuriam laikui nusimeta chalātą ir gražų kūną rodo jau tik bikiniuotą. Didikas Antonio (Graeme Campbell) į sceną ateina su cigaru rankoje ir su hablo stikline kitoje, solidžiu, storu chalātą apvilkęs. Keletai statų simuluojant sauliniams prie vandens baseino, chalātą nusirengia ir maudymosi kelnaitėse vaikščiodamas po sceną, su tarnu diskutuoja Proteus išsintūmą į Milaną. Speed (Bernard Hopkins), Valentino tarnas "skuba" pas savo poną. Iš Veronos į Milaną vienintelis keltas — jūros keltas. Tai ir atskuba jis į sceną... dviratį (moterišką) vedamas, su kuprinėle ant pečių.

Milane Thurio (J. Kenneth Campbell), tik maudymosi kelnaitėm mūvįs, išskirtinų muskulų atleistas. Kunigaikštis sportiškai, bet padoriai apsirengęs, irgi cigarą rūko irgi gerimą rankoje laiko, tik jau ne stikliniame inde, o sidabriname puoduke. Jis dėvi tamsius saulės akinius. Sulaukiamie kunigaikštys Silvijos. Su būreliu palydovų — cirko akrobatų, ji į sceną įvirsta, įsuka akrobatišku ratu, ant rankų ir kojų riedėdama (amerikietišku cirko terminu — cartwheel; lietuviško pavadinimo nežinau). Šilka tik plazda, mirga, o ji Silvija (Jackie Burroughs) tik krykščia, juokiasi. Ji labai flirtiškai nusiteikusi ir koketuoj su kiekvienu pasitaikiusiu vyru. Festivalio leidiny pažymėta, jog ji dar niekada vyro nebuvo... Aktoriai ir statistai retkarčiais sužoka, kolgi išraiškios šokį. Užkuliusuos grojami romantiški šlageriai. Kaip visuose Shakespeare'o veika-



William'o Shakespeare'o "The Two Gentlemen of Verona" šlemotiniame Stratfordo (Kanado) festivalyje. Jackie Burroughs (Silvia) ir Stephen Russell (Valentine). Nuotr. Robert C. Ragsdale

„Iš po nuolaužų“ — nauja rusų disidentų deklaracija

JURGIS GLAUDA

Programinio rusų disidentų straipsnių rinkinio pavadinimo "Iz pod glyb", gal būt, tiksliausias vertimas būtų "Iš po nuolaužų". Rusiškasis "Glyb" nereikia, kaip angliška jau daug kur nusakytą "rock" arba "ruin". "Glyba" angliška tiksliau skamba "block of...". "Lump". Tai yra grubiai nulaužta, atskirta visumos dalis. Lietuviškas atitinkmuo "nuolauža" tiksliausiai perteikia skaitytų lietuviui aptariamo rinkinio pavadinimo specifiką. Čia dalis simbolikos, alegorijos dvelkmė, knygos pobūdžio atskleidimas, ir prisimena 1945 metais, man tada Šveicarijoje gyvenant, gautas Berlyno leidinys, kuriame buvo rašoma apie, tuoj pat gatvės mūšiams nutilus, ten atidarytą kabaretą, kuriam duotas daugiaprasmiškas pavadinimas "Ueberlebende". Tada šveicarai buvo pagavę to kabareto pavadinimą, kuris teigė, jos "Mes išlikome". Ši kabareto pavadinimą laikė taikos ir gėrio triumfu. Blogis nugalėtas, Berlyno griuvėsiuo-

luose, kartais prasiveržia gilūs ir po- deitiki žodžiai, šiuo atveju dažniausiai iš Valentino lūpų. Tuomet visi kiek surimėja. Bet juos greitai paskandina Speed'o pamaivos, arba Proteus tarno Laurence (Eric Donkin) pašnėkesiai su šuniuku Crab'u, gerai treniruotu ir prie scenos pripratusiu.

Dekoracijų, išskyrus nežinia ką reikšiančią platformą scenos vidury, jokių. Tik dešinėje pusėje balkono lenta, ant kurios kartkartėmis turi užlipti Silvija. Ak, atspirašu, dekoracijų buvo keletą minučių apie veikalo vidurį ir gale. Tai miškas, kuriame įvyko staigi, neįtikėtina atomazga. Žiūrovams besistebint, "miškas" per kokias penkias sekundes nusileido iš palubių virvių pavide. Visoje scenoje! Jas sušubavo dirbtinės vėjas. Geresnio miško įsivaizduot negalėjai. Nusileido, ten atvaidinas pasikėlė, gale spektaklio ir vėl nusileido. Kaip niekur nieko.

Ką dar būtų reikėję pridėti? Ne-

ko ir nesiūloma. Rinkiny skir- kodami naujos visuomenės, ku- stabmenos, bet viešpatauja as- tas svarstyboms. Knyga sulaukė nepaprasto dėmesio rusų perio- dikoje. Knygos vertimas pasirodė anglų kalba, kas svarstybu vien- kalbi uždarama padarė atvira kaip kabinetiniams "sovietologams" bei "disidentologams", taip lygiai plačiausiai masei kitų rusų disidentijos prigimti nagri- nėjantių individų.

Šio rinkinio prigimti, jo progra- miškumą, dalinai ir jo akade- miškumą, jo definicijų atsargu- mą, o kartu jo susilietimą su ši- diena, pro santūrumą prasiver- žiantį uoleminį karštį, vertintojai palygina su senu, panašios struk- tūros straipsnių rinkiniu. Tai rinkinys, vardu "Vechy" ("Gai- rės") pasirodė carinėje Rusijoje, sulaukė antros laidos 1909 me- tais. Šiame leidinyje rasė rusų mąstancijos intelektualų atstovai, kurių keli vėliau. N. Berdiaje- vas, S. Bulgakovas, P. Struve) tapo žinomi Europai savo filoso- finiais ir istoriniais darbais. Itin didelę jų įtaką juto rusų visuo- menė. "Vechy" nustatė rusų in- teligentijos turinį. Diagnozė bu- vo apmaudi, beviltiška. Rusų in- teligentijos fatalizmas, nihilizmas, negatyvizmas, patriotizmo nesu- vokiama "Vechy" tiesiog brutaliai parodė rusų tautai. Rinkinio au- toriai mėgino nustatyti progno- zę: revoliucijai artėjant, rusų in- teligentija nesugebės revoliucijai vadovauti ir laisvės savo šalies neparūpins. Dėl šios prognozės, kurią autoriai pareiškė imperijai dar esant visagalinčiai, "Vechy" tapo savotiška apokalipse, išpra- našavusia 1917 ir 1918 metų įvy- kius.

"Iš po nuolaužų" rinkinį kai kurie vertintojai pavadino "Kau- jos gairės" (Novyje vechy). Tuo suteikiama "Iš po nuolaužų" rinkiniui ne tik dabarties, bet ir ateities rikiavimo, progno- zės, socialinio bei politinio vysty- mės pramatomos galia. Šitą mes, lietuviai, suprantame, ir prieš ka- rą, ir išėjimoje, mes turėjome ir turime reikšmingą, deklaratyvių rinkinių, lyg sūtelktnio smegenų tresto nuoveikius. Knygos dienos bėgyje atrodo terorizavimais, joms netgi priklašama konkretu- mos stoka, bet bėgantį laikas tampa palankus tokiam leidiniui, kaip saulė palanki ir gaivinga vis stiprėjantiems daigui.

Rinkinyje "Iš po nuolaužų", net kelių autorių rašte (A. Sol- ženicinas, I. Safarevič) pabrėžti- mas visiškas atsimetimas nuo so- cializmo. Tai kaip ir nauja gai- da rusų disidentų pasaulyje. Ieš-

ri pergyvens dabartinį terorą, pė- valzdžius, daugelis pripažįsta, kad vienos ar kitos formos socializ- mas vis dėlto išlieka atsakymu. Naujoji visuomenė negalės išsi- versti be socializmo teorijos pa- slaugų. "Iš po nuolaužų" duoda kitus orientyrus. Socializmas, pa- gal šio rinkinio autorius, nėra judančioji jėga. Socializmas, kai- po toks, yra iliuzija! Socializmas nėra ateities jėga. Greta tų aiš- kių prielaidų matyti itin ryškiai, kad rusiškasis eksperimentas su kovojančia bedievybe vis labiau įtvirtina religinį mastymą. Grįži- mas į krikščionybę jau plačia banga apsiireiskia Rusijoje. Tam tikras stebuklas, kurio nenori pri- pažinti, kuri dar net nuneigia pragmatiniai Vakarai, vis gliau smelkiasi į daugiamilijoninę So- vietų valstybės gyventojų masę. Žmonės išgyvena tai, kas Vaka- ry agnostikams nėra suprantama. Šie tyriminimai nėra pateikti kon- kretumo rėmuose, kaip A. Solže- nicinas savo "Archipelage" pa- teikė teroro viešpatiją, bet užuo- minomis kaip tam tikra atrama svarstymui ir išvada. Atsigrįži- mas į krikščionybę tuo tarpu yra ldomus reiškinys valstybėje, kur pusšimti metų krikščionybė bu- vo persekiojama. Krikščionims tampa ta žmonių karta, kuri už- augo kovojančios bedievybės vi- suomenėje!

Šita konfrontacija tamsių, drėg- nų katakombų ir šaunių, trenks- mingų režimo paradų miestu alkstėse taip gyvai primena pa- goniškos Romos konfrontaciją su krikščionių katakombomis. Istori- ja siūlo savo prognozę. Tokia pat tolimos distancijos prognoze sugestionuoja rinkinio autoriai.

Kartu su tuo fatališku opti- mizmu stiprus yra nepasitikiši- mas vadinamomis vakarinės de- mokratijos apraiškomis. Šių for- mų demokratijos, A. Solženicino nuomone, yra piktybinis naudo- jimas visokeriopomis laisvėmis. Štai autoriaus nusakymas:

"Vakarai užspringo visokiomis laisvės formomis ir tame skaičiu- je intelektualine laisve. Ir — ar tai išgelbėjo Vakarus? Tad mes ir matome dabar juos išdraily- tus, valios netekusius, su apte- musiu ateities pramatumu, su sudarkyta ir nualinta dvasia" (psl. 21).

Vis dėlto su tais žodžiais tenka sutikti. Laisvės kraštuose nebėra idėjingumo. Interesų menkėji- mas, drausmingumo ir moralinio samoningumo stoka žudo kaip tik laisvuosius žmones. Demokra- tijose nėra asmens kulto kaip

menėlių kultas. Juk pavyzdžių ieškoti nereikia. Koks nors žul- kas turi konstitucijų garantuotą teisę skleisti pornografiją ir aukš- čiausieji teismai lieka bejėgiai prieš tą žuliką. Aukštoji kalbos ir spaudos laisvė saugoja ... mo- ralinį nusikaltimą!

Degeneracinė laisvės sąvokos hipertrofija yra būdingas demok- ratijų reiškinys. Tai rinkinio au- toriams sukelia pagrįstą demok- ratijų kritiką. Tačiau tai yra pro- lemos atradimas, ne išsprendi- mas.

Greta moralinių, socialpoli- tinių, istoriosofinių temų šiame rinkinyje mums, lietuviams, la- bai įdomios tos temos, kurios iš tolo, bemaž akademiniame plotmė- je liečia tautinių santykių nusa- kymą rinkinio autorių koncepci- joje. Prie tos temos arti sustoja I. Safarevičius. Už tos temos kė- limą I. Safarevičius buvo kriti- kuotas ir kitataučiu. Šią temą pa- vadino "rusiškojo nacionalizmo" problema. Greta to suskambėjo ir priedėliai: "rusiškasis šoviniz- mas", "rusiškasis imperializmas". Iš tikro, nelengva kalbėti ta te- ma. Autorius nori apimti ją viso- je jos pilnume, plačiai, atsarg- jai ir tolerantiškai. Amžių am- žius Rusijos imperija laiko savo ribose gausias tautas ir mažas gentis. Rusai įsikėlė sau įsitikini- mą, kad tos tautos ir tos gentys vienai ar kitaip jau sutapę su rusų tauta. Šiam "sutapimui" nu- sakyti net nukaltas ir terminas "bendrarusis" ("Obščerusskij"). Tuo keliu einant, galvojama, kad tautų ir genčių tendencijos at- kristi nuo Rusijos yra "separatiz- mas", o tokių tendencijų puose- lėtojai — "separatistai". Pasiga- vus tuos terminus, lyg slidžias prehnisas silogolizmui, ir svarsto- ma — ar ateityje "bendrarusiai" ir "separatistai" surasią modus vivendi?

Jautriausias šioj plotmėj pasta- tomas klausimas yra separatisti- niai ukrainų ir gudų judėjimai. Amžių bėgyje rusai įniko laikyti tas tautas taip greta rusų sto- vinčias, nelyginant: žemaičiai, aukštaičiai ir dūkai. Separatisti- nius judėjimus neretai vadino šo- vinizmu, nacionalizmu ir kitais, dabar baisiais vardais. I. Safarevi- čius šiame rinkinyje griebia problemą už ragų. Itin objekty- viai autorius svarsto duomenis už "bendrarusiškumą" ar už "sepa- ratistiškumą". Sambūvis, atrodo, autoriui, teikia daug naudos. Čia ir stambios valstybės prestižas ir

(Nukelta į 5 psl.)

Philomena sako:

-KAS NETAUPO ATEICIAI, TAS NESIRUOSIA SVIESESNIAM IR TINKAMESNIAM GYVENIMUI



CHICAGO SAVINGS MOKA ANT PAPRASTŲ KNYGUCIŲ 5.25%
\$1,000 įdėti vienam mėnams duos 6.5%
\$1,000 įdėti 4 mėnams duos 7.5%
\$1,000 įdėti 6 mėnams duos 7.75%

Nuostimiai priskaitomi kas dieną, išmokami kas trys mėne- einai. Kiekvienas taupytojas yra apdraustas iki \$40,000 per Fede- ralinės Valdžios Apdraudą F. S. L. & C.



CHICAGO ★★★★★

savings and loan association

6245 south western avenue 476-7575

Kultūrinė kronika

**SANTAROS - SVIEŽOS
FEDERACIJOS 22-o SUVA-
ŽIAVIMO, IVYKSTANČIO
S. M. RUGSEJO MĖN 4-7
DIENOMIS TABOR FARM,
SODU, MICHIGAN**

PROGRAMA

KETVIRTADIENIS, rugsėjo 4 d.

2 val. p. p. — Pašnekesys su Liudu Dovydeniu, Praveda Algirdas T. Antanaitis.

8 val. v. — Romas Šležas, "Lietuviškų media koalicija".

PENKTADIENIS, rugsėjo 5 d.

10 v. r. Vytautas Kavolis, "Pats ir asmuo, gahta ir kultūra".

2 val. p. p. — Vaclovas Sevrukas, "Koližija ir atradimai".

4 val. p. p. — Simpoziumas "Dabartinis lietuvių jaunimo veidas. Moderatorius — Mindaugas Pleškys. Dalyvauja: Emilija Pakštaitė, Danguolė Kviklytė, Algis Avizienis ir kiti.

8 val. v. — Marija Gimbutienė, "Senosios Europos religija ir moters vaidmuo".

ŠEŠTADIENIS, rugsėjo 6 d.

10 val. r. — Jurgis Blekaitis, "Apie Radauską — žmogų ir poetą".

11 val. r. — Walters Nollendorfs, "Remarks on Current Trends in Latvian Literature".

2 val. p. p. — Pavel Litvinov, "The Movement for Human Rights in the USSR".

4 val. p. p. — Simpoziumas "Ko Lietuva laukia iš šiešio?" Dalyvauja: Zenonas Rekašius, Vincas Rastenis, Vaclovas Sevrukas ir kiti.

Organizacinis posėdis.

8 val. v. — Literatūros vakaras. Dalyvauja: Zvilė Bilalaitė, Jurgis Blekaitis, Liudas Dovydenas, Eglė Juodvalkytė, Marius Katiliškis, Kostas Ostrauskas, Austė Pečiūraitė, Liūnė Sutema ir Rimas Vėžys.

SEKMADIENIS, rugsėjo 7 d.

10 val. r. — Rimvydas Šilbajoris, "Humoristinės ir estetiškos distancijos Radausko kūryboje".

Suvažiavimo metu vyks Austės Pečiūraitės meno darbų paroda. Veiks spaudos kioskas.

PENKMETIS BE RADAUSKO

Vienas iš pirmiausių mūsų poezijos formos meistrų Henrikas Radauskas yra miręs 1970 m. rugp. 27 d., taigi jau penkeri metai kai jo mūsų tarpe nebėra, nors pasilieka taip gyva jo poezija, švytinti iš rinkinių: Fontanas, Strėlė danguje, Žiemos daina, Eilėraščiai, Žaibai ir vėjai. Poezijoje aukštos klasės estetas, jis taipgi paliko nemažai beletristikos ir poezijos vertimų. Mirė te būdamas tik 60 m. Buvo gimęs Krokuvoje, dirbo Lietuvos radijone, Kongreso bibliotekoje Washington, buvo komandiruotas ir į Wiesbadeną, Vokietijoje.

NOBELIO LAUREATAŠ MAURIC

Jau penkmetis kaip mirė prancūzų literatūros pažiūba, Nobelio laureatas Francois Mauriac. Išgyvenęs net 85 m. amžiaus, mirė 1970 m. rugs. 1 d. Prancūzų akademijos narys, jau 1925 m. laimėjęs didžiąją Prancūzų akademijos romano premiją. Po Prousto laikomas svarbiausiu naujųjų laikų prancūzų romanistu. Jo veikaluose ryškiausi meliška technika, gilus psichologinis įžvalgumas, poetiniai ir dramatiniai bruožai. Buvo katalikas, metafizikas. Jam metafizika buvo realybė. Daug jo veikalu išversta į kitas kalbas. Į lietuvių kalbą išversta: Gyvačių lizdas, Jėzaus gyvenimas, Ugnies upė, Gimdytoja.

Nauji leidiniai

• **MEDICINA, 1975 m. Nr. 2.** Pasaulio lietuvių gydytojų sąjungos žurnalas. Išleista trys kartus metuose. Vyr. redaktorius — Kazys Pemkus, M.D., 1022 Beau Brummel Drive, Sleepy Hollow, Ill. 60118. Redaktoriui talkina gausi gydytojų, kalbininkų ir dailininkų redakcinė kolegija. Administruoja L. Dargienė, 10326 Kipling St., Westchester, Ill. 60153. Metinė žurnalo prenumerata 10 dol. Čekius rašyti "Medicina".

Naujas "Medicinos" numeris didžiąja savo dalimi skirtas prof. dr. Petro Avizonio (1875-1939) prisiminimui ir pastarojo lietuvių gydytojų suvažiavimo įvairiems aprašams. Turėdamas šį suvažiavimą galvoj, savo įvadiniam straipsnyje redaktorius, be kita ko, taip sako: "Suvažiavimai, kuriuose negalioja partiniai ar pasaulėžiūriniai bilietai, kur asmeniškos ambicijos paliktos namie, gali blaiviai pažvelgti į esamą padėtį. Juose pamatome, kad ne pasaulėžiūros ir partinės programos mus jungia ar skaldo, bet tik neapvaldytas garbės ir jėgos troškimas (nors ir per griuvėsius), tik nesubrendimas pajusti tremties tikslą ir jos pulsą, tik egoniškas bendrų principų supratimas".

Didžiai vertingas yra dr. Jono Puzino čia spausdinamas raštas: "Prof. dr. Petras Avizonis — visuomenininkas". Pluoštą atsiminimų apie prof. dr. P. Avizoną pateikia dr. Pranas J. Bagdas.

Apsčiai žurnalo puslapių užpildyta lietuvių gydytojų šakotos veiklos aprašais, nuotraukomis ir kt.

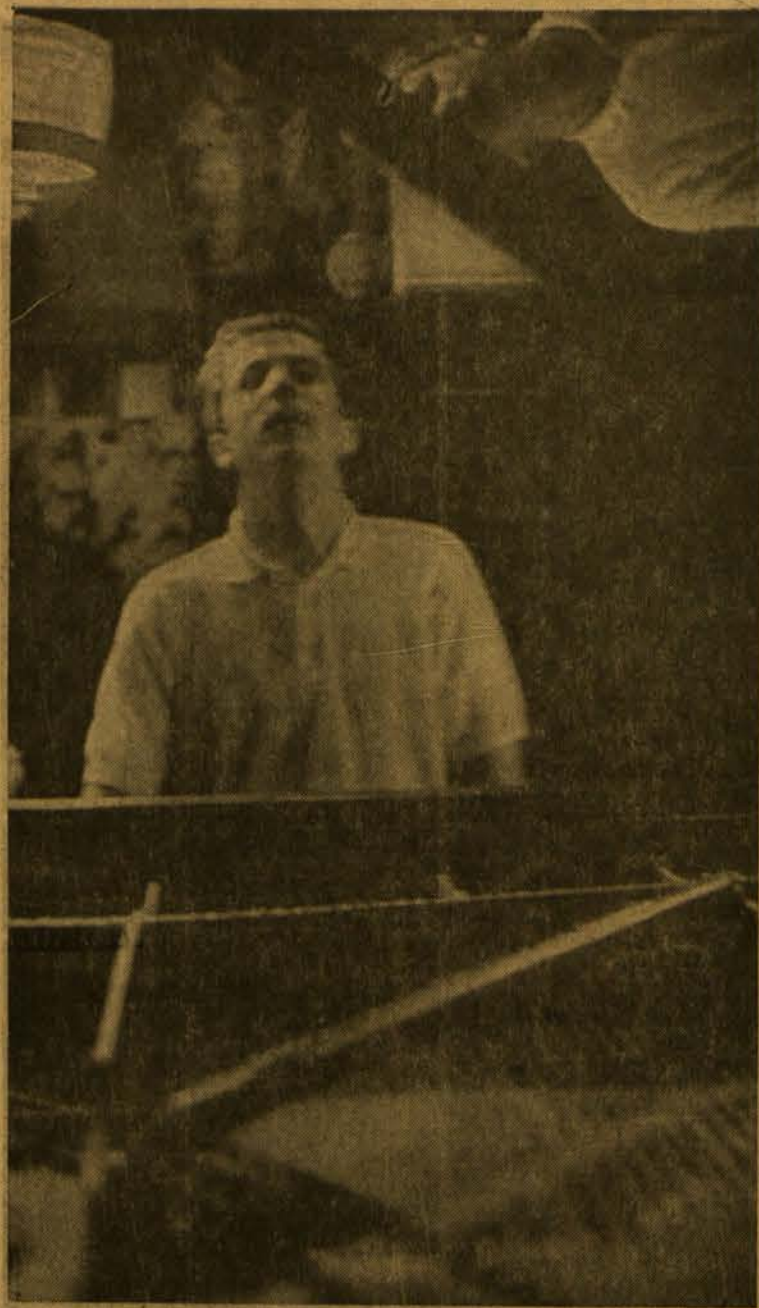
• **BOOKS ABROAD, Volume 49, Number 3, Summer 1975.** An International Literary Quarterly. Sponsored The University of Oklahoma. Editor: Ivar Ivask. Žurnalo metinė prenumerata 10 dol. Adresas: Books Abroad, 1005 Asp. Ave., Norman, Okla. 73069.

Naujame žurnalo numeryje plačiau aptariami 1974 metų Nobelio literatūros laureatai: Eyvind Johnson ir Harry Martinson. Nemažai puslapių skirta amerikiečių — meksikiečių literatūrai. Žvilgtelėjama ir į šlandieškas austrų, olandų, gruzinų, kirgizų ir kt. literatūras.

120 žurnalo puslapių skirta viso pasaulio literatūrų naujų knygų recenzijoms. Lietuviškųjų knygų šį kartą recenzuojamos: Leonido Jacinevičiaus "Keičių gyvenimo būdas", Alfonso Nykos — Niliūno "Vyno stebuklas" ir Vandos Sruogienės redaguota "Balsų Sruoga mūsų atsiminimuose". Be to, Birutė Cipliauskaitė recenzuoja kelias ispaniškas knygas ispanų literatūros skyriuje.

• **A CHRONICLE OF CURRENT EVENTS.** Journal of the Human Rights Movement in the USSR. Numbers 28-31. Amnesty International Publications, 53 Theobald's Road, London WC1X 8SP England.

Tai žinomo rusų samizdatinio leidinio keturių numerių, išverstų į anglų kalbą, kompleksas. Leidinys paruoštas labai gerai, įprasto žurnalinio formato, su žurnaliniu viršeliu ir vardinu galu, viso 168 psl., iliustruotas nuotraukomis. Tiesiog gaila,



Šios vasaros LFB stovykloje, Kennebunkporte, minint M. K. Čiurlionio gimimo 100 metų sukaktį, jo kūrinius skambina pianistas S. Cibas.

Nuotr. V. Maželio

kodėl mes savo Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos angliškąsios versijos nesugebėjome pasatinti pristatyti panašaus leidinio forma, o pasitenkinom tik atskirų numerių brošiūriniais, pigiais pavidalais.

• **KRIVULĖ, 1975 m. liepos mėn., Nr. 2 (16).** Leidžia Vakarų Europos Lietuvių sielovada. Redaguoja kun. P. Celiešius, 8939 Bad Woerishofen, Kirchstr. 5, W. Germany.

Leidinyje 32 psl., gausiai iliustruotas nuotraukomis iš Europos lietuvių sielovadinės ir ekumeninės veiklos. Turinys: Apeigų Kongregacija dėl naujo Mišiolio; Tikėjimo Kongregacija apie knygų aprobavimą; Klausimai mokomės: menas ir Biblija; Jaunimo seminaras. Ekumeninis jaunimo suvažiavimas; Sukaktuvininkai; Kronika; vysk. A. Deksnys JAV-e, Didžioji Britanija, Italija, Vokietija.

• **LAIVAS, 1975 m. rugpjūčio mėn. Nr. 8.** Religinio ir tautinio gyvenimo mėnesinis žurnalas. Leidžia Marijonų vienuolija. Redaguoja kun. J. Vaškas, MIC. Metinė prenumerata Amerikoje ir Kanadoje 4 dol., kitur — 5 dol. Redakcijos ir administracijos adresas: 4545 W. 63rd St., Chicago, Ill. 60629.

Šiame numeryje pats redaktorius rašo apie Marijos dangun

emimą, o apie lietuvių kunigą dabartyje — prel. L. Tulabą. Duodamas taipgi lietuvių maldininkų kelionės iš Amerikos į Romą aprašas. Pasakojimų iš šv. Rašto serijoje R. Raslavičienė toliau pasakoja apie Juozapo brolių kelionę į Egiptą. Kun. dr. St. Žilys kalba apie gyvenimo šaltinius, o kun. J. Prunskis apie lietuvių misionierių Indijoje — kun. Ed. Montvilą ir apie naują Amerikos šventąją. Kaip krikščioniškojo džiaugsmo paslaptis reiškėsi šventųjų gyvenime, pavyzdžiui, aiškina kun. A. Nockūnas, MIC. Duodama religinio gyvenimo pasaulinė kronika.

PERKA JAPONŲ MENĄ

New Yorko Metropolitan muziejus paskelbė, kad pirs 412 japonų meno darbų už 5.1 mil. dolerių.

IS PO NUOLAUŽŲ

(Atkelta iš 4 pusl.)

globa; čia ir buitinių sąlygų lengvesnis, parankesnis aprūpinimas. Labai sunkus projektas apspėti, kaip galėtų tvarkytis įvairios gentys, paskendusios teritorijoje, negausios, tikta po revoliucijos atkutusios į tam tikrą civilizacinį lygmenį. Pateiktas labai panašus į Juodojo kontinento — Afrikos padėtį. Dabar Afrika praejo valstybėmis, kurios yra vakarykšės gentys, įgavusios suverenumą savo teritorijose.

Tokio margumo žemėlapis visiškai įmanomas ir dabartinės Sovietų Sąjungos sienose. Autorius prileidžia, kad valstybinio kondominijumo padėtis gali būti įtvirtinta. Tokia padėtis dabar teršia bendrą, priverstinę ideologiją. Ateityje, kada ras kito tvarkymosi formule, gali būti tesama daugtautės valstybės konstrukcijos evoliucija.

Savaime mums aišku, kad Pabaltijo valstybių bei Kaukazo valstybių į tokių genčių rubriką dėti negalima. Tai valstybinės tautos, turinčios savo šaunią istoriją, skirtingos savo etnine prigimtimi nuo "bendrasių", skirtingos savo geografinė padėtimi, savo gyvenimo būdu ir religija.

Tos plačios moralinės predilekcijos, kurių apstu šiame rinkinyje, kažin kaip provokuoja galvoti, kad pabaltiečiams, bent lietuviams vertėtų išieiti tokio orientacinio pobūdžio rinkinį. Tokia deklaracija plačių kalbų vertimuose parodytų ieškantiems kitataučiams lietuviškos valstybinės minties orientyrus, atremtų galimus lengvapediškus sprendimų klydimus, neleistų negalvoti, kad kondominijumo iluzijos gali dominti pabaltiečius...

Rinkinys "Is po nuolaužų" yra šaltai galvojančių rusų disidentų geopolitinio ir moralpolitinio nusistatymo deklaracija. Tai pastanga pravedinti pašvinkusią tautinės arenos atmosferą. Didžiosios demokratijos, Amerikos, įvėlimas į sangulą su trionija yra nusikalstamas veiksmas. Bet kaip tik demokratija yra bejėgė pristabdyti vykdomosios savo krašto valdžios nusikalstamumą. Demokratija atkišo į mus visą savo silpnę, menkumą, dardanti liuksusinių šnekų aparatą. "Gerais norais pragaras grįstas", tai žodžiai taikomi amerikinei demokratijai, kur vykdomoji valdžia gali įvėlti visą kraštą į nelaimes.

Todėl tikrai tenka sutikti su

aptariamo rinkinio autoriais, jog demokratija yra tvarkymosi forma, skaudžiai evoliucionuojanti į kažką naują, dar nežinomą.

Helsinkio drama parodė, ko verta šalis, kurios stambiausiame uoste Laisvės statula kasdien turi progą apvertti savo krašto nusikaltimus prieš kitų kraštų laisvės siekius.

WAGNER and SONS

TYPEWRITERS,
ADDING MACHINES
AND CHECKWRITERS
NAUJOS — NAUDOTOS
Nuomoja, Parduoja, Taiso
Virš 50 metų patikimas jums patarnavimas
5610 S. Pulaski Rd., Chicago
Phone — 581-4111

MARQUETTE PHOTO SUPPLY

REIKMENYS FOTOGRAFAMS
IR MEGEJAMS

Daug sutaupysite perkami čia įvairių firmų foto aparatus bei jų reikmenis. Pasinaudokite patogiu planu atidedant pasirinktus reikmenis ypatingai progai. Pilnai užbaigtų foto nuotraukų aptarnavimas. Atidaryta pirmą ir ketvirtą, vakarais iki 9 val.

3314 West 63rd Street
Tel. PProspect 6-8998

Chicago, Illinois, 60629

CRANE SAVINGS AND LOAN ASSOCIATION
B. R. PIETKEWICZ, Prez.
2555 West 47th Street Tel. LA 3-1083
PLENTY OF FREE PARKING SPACE

VALANDOS: SEŠTAD. 9 v. r. iki 12 v. d. — Trečiad. uždaryta
ANTRAD. ir PENKTAD. — 9 v. ryto iki 5 v. vak.
PIRMAD. ir KETVIRTAD. — 9 v. r. iki 5 v. v.

7 3/4 % Mokamas už 6 m. certifikatus. Minimum \$1,000	6 1/2 % Mokamas už 1 m. certifikatus. Minimum \$1,000	5 1/4 % Mokamas už investavimo sąskaitas
---	---	--

PINIGAI PNEŠTI IKI 15 D. PELNO NUOSTIMTUS NUO 1 D.
Dividendai mokami kas 3 mėnesiai

Papročių ir pažiūrų paminklai yra pastovesni už medžiagines iškakas. Tai suprato Ovidijus. Ši tiesa ypač galioja pasakoma. Jose yra galimi nemažiau sėkmingi kasinėjimai, negu žemėje.

Vytauto Bagdanavičiaus

KULTORINĖS GELMĖS PASAKOSE

II knyga

yra nuotykinga ekspedicija į proistoriją. 357 psl. Kaina 5 dol. Knyga gaunama Drauge ir pas platintojus. Liet. Knygos klubo nariams trečdaliu pigiau.

PIGIAUSIA KELIONE Į GIMTĄJĮ KRAŠTĄ
Savaitės EKSORSIJA Lietuvoj
TIK — \$679.00
(lėktuvais, viešbutis, maistas)
Ekskursija išvyksta iš Bostono ir New Yorko
RUGSEJO 25 D. IR SPALIO 16 D.
Dar yra vietų. Vietų skaičius ribotas.
Prie šių grupių galima jungtis ir iš kitų miestų — Chicago, Clevelando, Detroito, Pittsburgho, Philadelphia, Los Angeles ir kitur.
Norintieji gauti daugiau informacijų prašomi kreiptis į
ALGIRDĄ MITKŲ,
8 White Oak Road
Newton, Mass. 02168
Tel. (617) 969-1190
arba
Galaxy Tour & Travels
141 Linden Street
Wellesley, Mass. 02181
Tel. (617) 237-5502
Iš kitų miestų galima skambinti Collect dienos metu Galaxy Tour & Travels arba Algirdui Mitkui po 4 valandos po pietų.
Prašome pasinaudoti šia puikia proga taip pigiai aplankyti Lietuvą.

5 1/4 % HIGH RATES 7 1/2 %
PAID QUARTERLY AT
BRIGHTON FEDERAL
SAVINGS AND LOAN ASSOCIATION
HIGHEST RESERVES
4071 ARCHER AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60632
TEL.: LA 3-8248
(WEST OF CALIFORNIA AVE.)

6 3/4 %
PER ANNUM
PASSBOOK
ACCOUNTS
\$5000 or more
minimum
30 months

6 1/2 %
PER ANNUM
certificates
\$5000 or more
4 year min.
1 year min.

Ar Varniai anapus pasaulio?

(Atkelta iš 2 pusl.)

Itakų. Ir antra, galima prileisti, kad jis savo vyskupijoje jaučia nemažai sveiko žmogiskumo, kurį jis, kaip tokį, nori ugdyti.

Ryšium su šiomis problemomis mes galime pastebėti labai konkrečią ir labai realią jo meilę savo žmonėms. Tai nėra vien kokia „dvasinė“ meilė. Jo išsireiškimas „kaip myliu, taip prašau...“, pasitaiką šiuose rašiniuose, neatrodo, kad būtų tušti žodžiai. Tai mes galime pastebėti iš to, kad ši meilė nuveda jį kone per toli — tokį rodos šaltą ir blaių vadą — nes jis, susigriebęs, turi aiškintis, kad jo meilė savo žmonėms nėra neapykanta kitiems. Tautiniai atgimimai yra šio šimtmečio stiprybė ir silpnybė. Jame išaugo ir tautinis žydų sąjūdis sionizmas, iš kurio kilo Izraelio valstybė, kurią kai kas laiko modernišku geto. Nesvetimas tai dvasiai yra ir Valančius.

9. Apšviotos idėjos

Tam tikrą atsargumą svetimų kultūrų atžvilgiu galima pas Valančių įžvelgti ir kitose srityse. Jis pvz. neskatina leisti vaikų į aukštesnius mokslus, matyt, dėl to, kad šimtmečio dvasia tose mokyklose laiko pavojinga katalikiškai pasauliui. Savo rašinyje apie daktarus, suminėjęs medicinos fakultetus Dorpat, Peterburge ir Maskvoje, jis vis dėlto priduria, kad lengviau būtų jauniems žmonėms išeiti į kunigus, negu į daktarus.

Kodėl jis taip daro? — Tikrai ne dėl to, kad mažai vertintų gydytojų praktikos reikšmę visuomenėje. Jo knygelėje yra pakankamai pasakymų prieš tarimuosius gydytojus. Apie juos jis rašo: „Toliau pat gydytojai yra bobos, šiaip jau žmonės, bajorai, o kartais ir kunigai“. (Nors pati nevengia duoti visos eilės sveikatos patarimų, kurie ne visi šiandien jau būtų ir nepažįstami.)

Pastebimas Valančiaus atsargumas svetimų kultūrų atžvilgiu, galima sakyti pasidarbė lietuvių tautinės politikos dėsniu devyniolikto šimtmečio pabaigoje. Pažiūra, kad renkantis akademines profesijas reikia rinktis tas, kurios neatitautų žmogų nuo savo tautos, pasidarbė nerasta įstatymu.

Tačiau Valančius neuždarė vartų nuo apšviotos pasaulio tams, kurie buvo pajėgūs su juo susitikti. Taip jis skatino kunigus išsirašinėti svetimomis kalbomis knygas, jas skaityti, jomis keistis, jas diskutuoti savo rateliuose ir jas verstį į lietuvių kalbą. Tokiu būdu jis sukėlė rašytojų sąjūdį kunigų tarpe. Ir todėl mes turime ne tik Baranuską, Malronį, Valžantą, bet ir daugelį kitų. Rašytojų, ar knygos leidėjų skaičius lietuviškoje kunigijoje greičiausiai pasirodys net iki dabar proporcingai didesnis negu kitų tautų kunigijoje.

Kalbant apie kunigo sampratą, kokią turėjo Valančius, reikia pasakyti, kad ji buvo labai ne tradicinė. Jis iš pagrindų yra atsisakęs nuo jansenistinės kunigo sampratos, kuri buvo pertoli atsisirbėjusi nuo pasaulio ir kunigišką vaidmenį suprato tik religinių apeigų atlikime. Jo kunigo samprata yra gimininga vokiečių Kulturkampfo ir Prancūzų Lacordairo visuomeninei kunigo sampratai. Tai galima pastebėti iš šitokio jo kunigo santykio su visuomene nusakymo. „Žinote patys, prekymetį be žigono, karčiamą be žydo, vestuves be šokinio ir seneigą žmonių be kunigo esant kaip viralą be druskos“.

Sekant šimtmečio visuomeniškumą, kaip būtiną kunigiškumo bruožą skelbs arkivysk. M. Reinys, arba Kuraitis nevisuomenininkus kunigus vadindamas ne Dievo ir žmonių tarpininkais, bet tik „Mūsų meistrėliais. Tačiau devynioliktojo šimtmečio tai išgirsti iš Valančiaus, reiškia jį gyvenus savo šimtmečio idėjinėje aukštumoje.

Apšviotos šimtmečio pėdsakų Valančiaus veikloje yra apstu. Taip

jis rašo, kad Jono ir Uršulės Knisių skirtingų konfesijų moterystėje, vyras perėjo katalikų konfesijon dėl labai nuoseklios ir protingos žmonos taktikos. Valančius šitokią jų išeitį prileidžia: „Kad Jonas būtų buvęs stipresnis ne kaip Uršulė mokyta, tikrai ta būtų perėjusi į liuteres. Bet kad ta buvo stipresnė ir protingesnė už Joną, dėl to visus namus į katalikus pervers“. — Pastebėjime, kad šį konfesinį pasikeitimą vyskupas Valančius priskiria ne tikėjimo pranašumui, bet racionaliniam pranašumui. — Tai yra geras Apšviotos šimtmečio dvasios liudijimas.

10. Natūralistiska kalba

Dar vienu atžvilgiu Valančius yra devyniolikto šimtmečio dvasios žmogus. Jis savo rašytinėje kalboje yra atsirbėjęs nuo aštuoniolikto šimtmečio katalikų rašytojų perdėto drovumo, atsiesto nuo praktiško gyvenimo dvasingumo ir vengimo natūralumo.

Jo raštai atspindi nepagražintą, nenutylėtą jo gyvenimo aplinką, kartais gana grubią. Štai, aprašydamas vengro, apgaulingo daktaro, diagnozę, jis neisėjo iš jo žodžių, pasakytų Blinistrubiškės ūkininkui, šio sakinio. „Miegodamas knarkti, ligi trečios adynos temiegi, pakirdęs apsisuki ant kito šono, apsisukęs beidi ir neveikiai gali užmigtį“. — Aišku, kad vyskupas galėjo trumpiau šią diagnozę pasakyti.

Valančiaus, matyt, būta jautraus humorui. Sutinkame apšviatą vietą, kur jo rimtumas užleidžia vietą žaismingumui. Kitam vengrui jis pripažįsta šitokią jo pasiūlymą: „Jei vienos panelės, klausiančios kaip reikia vartoti vaistus nuo blusų. „Reikia kiekvieną blusą sugauti, išžiodyti, iškratyti tas dulkes į nasrus. Kai tik paragaus — padvės. — Panelė tarė: Et, juokdarys esi. Aš sugavus galiu ir užmušti. — Atsakė Vangras: Na, gali ir taip daryti, jei bluselių nesigaili“.

Nemaža humoro yra jo ubagų apsakyme. Vienas plakamas ubagas šiaip savo išgyvenimus apibūdino savo draugams. „Beplakamas viena duobė dantimis išgraužiau, antra, kojomis išspardžiau“. Apsakymas apie ubagų sambūrį, iš kurių kurturi yra žemiau ir pasizymi savita kultūra ir du lietuviai, galima sudaryti medžiagą filmos skriptui. Ypač jeigu būtų panaudota idomūs žemaitiškų bažnyčių fasadai, šventorių vartai ir varpinės.

Valančiaus natūralizmas siekia toliau negu mūsų priimti išsireiškimai. Rašydamas apie žydų tabako prekybą, taip jis apie juos sako: „Ant tabako, lapuose parduodamo, paprastai maižioja, kad nesudžiū-



Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911)

Saulys (iš „Zodiako ženklų“)

ty“. Jei kam tai atrodo labai nesuaprantama, atsiminkime, kad šie raštai priklauso tam pačiam šimtmečiui, kuris davė natūralistą rašytoją Emil Zolą (1840-1902). Valančiaus paaukusių žmonių knygelė buvo parašyta 1865 m. ir išspausdinta 1868 m.

Atpasakodamas Napoleono kapitonų testamentą, iš jo Valančiaus nepraleidžia šitokių sakinių. „Jei kas tur ant manęs apmaudą, jei kam aš širdį uždaviau, jei kam kaltas esmi, tiesiog visiems rodu špygą, lai dabar bylinėjasi su manimi“. Toliau šiame testamente jis isako Dotnovos gvardijonui sumokėti šimtą aukšinių, jei kunigai jį lydėdami į kapus, giedos „Linksminkis dangau“. Ir dešimt aukšinių gaus tas kunigas, kuris išdrįs iš sakyklos pasakyti, kad gyvenau, kaip galviją“.

Kai Juozui Kuisui pavogė arklius, jis užprašė mišias šiais žodžiais: „Kuniguži, atlaikyk drūtą mišią, kad žaglių, kuris mano žirgus pavogė, į kamolį sutrauktų, kad jis susiriestų, kaip ežys, šunų apniktas“.

Valančius taip pat nepraleido nepastebėjus, kad Kuisui žvejojant, jūroje ir ištikus audrai, pradžioj jis meldėsi savaip, o tik paskui į šv. Antaną: „Jūryte, jūryte, tu mūsų motina, tu mus apdarei, tu papeni, tavo vanduo, kaip medus kvepia, neskanink mūsų“.

Ryšium su Valančiaus šnekamąja ir rašytine kalba, tenka atkreipti dėmesį į jų skirtingumą. Kai jis poroje vietų užsimena apie vietinę kalbą, jis ją vadina žemaitiška. Tačiau, kai jis rašo, jis rašo ne žemaitiškai, bet aukštaitiškai, laikydamasis nusistovėjusios tradicijos nuo Mažvydo ir Širvydo laikų. Tuo būdu Valančius išpažino bendrinės lietuvių kalbos buvimą.

11. Valančiaus laisvė ir meilė

Atkreipę dėmesį į Valančių, kaip 19 šimtmečio dvasios žmogų, dabar grįžkime labiau į jį patį, į tai, kuo jis nepriklauso šiam šimtmečiui. Tai yra jo giedra, jo rimtis, jo nedramatinis išgyvenimas savo problemų. Valančius visiškai neturėjo šio šimtmečio nerimo ir nervingumo. Jis ateina į šį šimtmetį kaip blaivus žmogus, sugebąs atskirti pelus nuo grūdų.

Gal būtų būdinga, kad mūsų dabar vartojamas žodis „sužavėtas“, kuris reiškia žmogaus dvasios polėkį teigiama prasme, Valančiui reikštų tai, ką mes šiandien sakome žodžiu užburtas. Ir taip meškininkas, norėdamas įtikinti ūkininką, kad jo namuose yra piktų dvasių, sako: „Ar žinai ką, tėve? Gyvenimas tavo yra sužavėtas, tu būsi nelaimingas“. Šio žodžio prasmės pasikeitimas mums liudija, kad mes esame pasidarbė atlaidesni nevaldomam entuziazmui. Tai nėra nuostaba, nes mes taip pat esame pasidabidžiusio šimtmečio palikuonys.

Valančiaus blaivybės sąjūdis, visuomeniškai moderniškai suorganizuotas, tačiau yra tik išorinė apraška jo vidinio blaivumo, nesu-drumsto ne tik alkoholio, bet ir skaudžių gyvenimo smūgių ir didelių idėjų žavesio, ty kurios jam buvo neprimtinios.

Kaip Valančius stovi laisvės idėjos atžvilgiu, kuri yra pagrindinė šio šimtmečio žymė? Teoriškai jis niekur laisvės principui neatstovauja. Tačiau jeigu atkreiptume dėmesį į jo asmens laisvę, tai savo nepriklausomybę nuo į šalį tempiančių

krypčių, jis yra tikras laisvo žmogaus pavyzdys. Jis sutiko problemas ir sprendė jas savo žmonių gerovei.

Liberalizmas ir meilė stovi tam tikrame prieštaravime. Devyniolikto šimtmetis tai ne tik išgyveno, bet ir suprato. Trisdešimt metų už Valančių senesnis Prūsų rašytojas G. E. Lessingas tai išgyveno ir išreiškė savo dramose. Jo vaizduojamas žmogus buvo pasidarbė mįsle sau pačiam. Vienas įsimylėjęs žmogus šiaip palniai suprato savo meilę. „Kaip tikra yra, kad aš savo Sarą amžinai mylėsiu, taip mažiau tikra yra, kad aš ją privalau amžinai mylėti“ (Miss Sara, 4 veiksmas, 3 scena). Šis pasakymas gana tiksliai išreiškia šio šimtmečio tragiką. Tiesa ir meilė čia jau nebe-eina kartu. Pažinimas ir dorinis įsipareigojimas nebeturį sąsambios. Tai filosofškai aptarė Kantas.

Didysis variklis, kuris stūmė Valančiaus veiklą, šalia jo realaus tikėjimo į Dievą, buvo jo reali meilė savo krašto žmogui. Ji neturėjo skambių žodžių, bet ji buvo paliudyta veiksmu. Ir, kas svarbiausia, jis buvo visuomenės supratas. Kai pasiklido gandas, kad vyskupas bus ištremitas, iš visų vyskupijos kraštų prasidėjo kelionės Kaunan atsisveikinti su vyskupu. Mes nežinome, kiek ši demonstracija buvo organizuota, kiek ji buvo spontaniška. Tačiau aišku, kad ir organizacija būty nepasisekusi, jei vyskupas savo įvairiais kontaktais nebūtų buvęs įsilygęs žmonių širdyse. Jeigu modernus teologas (E. Schilla-beeck) mums prikiša, kad mūsų santykis su kitu žmogui dar nėra pasidarbė pakankamu ženklu mūsų santykio su Dievu, tai Valančiui šio priekaišto daryti negalima. Jo santykiai su žmonėmis yra jo religingumo liudinininkai.

Kai pažiūrime į Valančių laiką aplinkoje, jis mums pasirodo ne tik praityje, bet ir ateityje, būtent savo naujo religinio ir pasaulietiško gyvenimo deriniu. Kai kurios jo idėjos buvo įgyvendintos Lietuvoje nepriklausomybės laikais. Kai kurios dar lieka ateities uždaviniai.

12. Pabaltietiškas menininkas

Ar vyskupas Valančius yra menininkas? — Šio klausimo visiškai neturėtų kilti, jeigu prisimename jo grožinius veikalus tokius kaip: „Pa-

M. K. Čiurlionis Camara galerijoje

Rugpj. 18 d. Los Angeles Camara galerijoje atidaryta M. K. Čiurlionio reprodukcijų paroda, globojama Etninių dailiųjų menų tarybos. Tarybos garbės ir darbo komitetuose dalyvauja eilė vietinių lietuvių: Alė Rūta, Jurgis Gliuda, komp. Giedra Gudauskienė, prof. dr. Elena Tumienė, Živilė Gimbutaitė, Ramunė Motiejūnaitė, dr. J. T. Rudzėvičiūtė, Saulius Stančikas, V. Stokas, V. J. Tamošaitis ir Rimas Žukas.

Giedrės Gustaitės ir Irenos Tamošaitienės pastangomis buvo skoningai įrengtos ir pakabinotos 62 reprodukcijos, neseniai išleistas Vilniuje. Taip pat paruošti keli angliški tekstai apie Čiurlionį ir eksponuojamų paveikslų sąrašėlis. Matėsi Saulės sonata, Rex, Tyla, Fuga, Pavasario sonata, Karalių pasaka, Pavasario ciklas, Zodiako ženklai, Pasaulio sutvėrimo ciklas, Jūros sonata ir kiti kūriniai.

Vien reprodukcijose Čiurlionio dailės visuma, išdėstyta ant baltų galerijos sienų, stebino savo pasakiškumu, minies gelme, stiliaus nepaprastu savitumu, santūria, bet tuo pačiu labai įspūdinga spalvų bei pavidalų derme. Tai mūsų Čiurlionis! Telieka tik stebėti, džiugintis ir didžiūotis.

Kun. Bruno Markaitis, S. J., kalbėdamas gražia anglų kalba, supažindino gausius svečius (ypač nelietuvius) su Čiurlionio svarbesniais gyvenimo bruožais, su jo kūrybiniu genialumu, pasireiškusi ir muzikoje, ir dailėje. Prelegentas taikliomis frazėmis nurodė, kaip Čiurlionis muzikos metoda panaudojo dailę, išgaudamas paveikluose tonacinį skaidrumą ir žmogaus dvasios sąlyčių su gamta kontrapunktus. Kad ir neatitildamas nuo realistinio simbolizmo ir nuo tautosaukos ištakų, Čiurlionis, anksčiau negu Kandinskis, buvo ir abstraktaus meno pirmtakas. Kalbėtojas paminėjo imperalistinės Rusijos politinį polinkį slopinti mūsų tautos kultūrą. Tik dėl to Čiurlionio kūryba šiandien nėra pakankamai žinoma pasaulyje, nors savo verte gali rikiuotis šalia kitų žmonijos genijų.

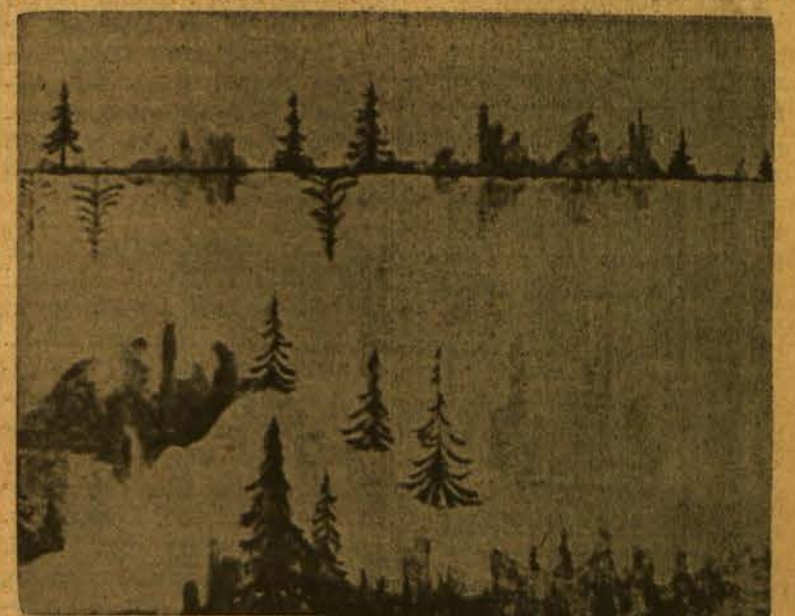
Be abejo, su šia paroda, sumanyta ir surengta gan tinkamu laiku, mūsų didysis dailininkas ir kompozitorius atras naujų gėrbėjų plačiame Los Angeles mieste. Atidarymo metu skambėjo Čiurlionio muzika. Juostelių perdavimu rūpinosi lietuvių radijo valandėlės garso inžinierius Vladas Genys.

Pr. V.

langos Juzė“, „Antano tretininko pasakojimai“ ir vaizdingus bei žodinius „Šventųjų gyvenimus“. Šis klausimas čia kyla ryšium su Tomo Manno išryškinta menininko samprata, kurią jis yra idėjęs į savo personažo Antano Kroeger lūpas to paties vardo novelėje. Ten pat jis pastebi ir opoziciją šiai menininko sampratai, kuri yra būdinga pabaltietiškas.

Antano Kroegerio supratimu menininkas (jis čia ypač turi galvoje save — rašytoją) yra ne visiškai tas pat, kas yra žmogus. Jis yra tarsi kunigaikštis, įsimaišęs į minią, persirengęs civiliais drabužiais. Bet iš jo kiekvieno žodžio visi supranta, kad jis nėra žmogiška būtybė, bet kažkas kito: kažkas keisto, skirtingo, priešiško. Pasak Kroegerio, „sveikas padorus žmogus nei rašo, nei vaidina, nei komponuoja“. Jis pats, atsižvelgdamas į savo meniškus polinkius, įtaria savo kilmę, klausdamas savęs, ar jo protėvių tarpe nebuvo kokių vežimų keliaujančių žigonų. Kalbėdamasis su ruse dailininke, Kroegeris pastebi, kad menininkai yra per daug įautrūs, labai lengvai užsigauna. Kiti, paprastai žmonės, su normalia, buka savišamone, tokie nėra. Dėl to, kalbėdamasis su dailininke Elzbieta, jis pareiškia, kad jis yra pilnas įtartinėjų menininkų atžvilgiu ir tai remia savo kilmę. Jis sako: „Mano protėviui ten, Pabaltijy, taip žiūrėtų į kiekvieną pokštininką, ar tokį, kuris jų namuose liptų ant suolo, norėdamas juos pralinksminėti“.

Skaitant šią novelę, mums kyla du klausimai iš karto: ar Valančiui dera menininko vardas ir kokia yra menininko samprata, būdinga Pabaltijui?



M. K. Čiurlionis (1875-1911)

Fuga



Eug. Delacroix (1798-1863) Arabas raitelis kovoja su lietu. Paveikslas yra Chicago's Dailės institute.